БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ОКТЯБРЬ 5 СРЕДА № 234 (4718)

Өртээ 20 коп.

Каттышкан Нациялар Организациязының ажыл-чорудулгазынга киржилгеден Кыдат Улус Республиканы өш-биле чайладыр чорук бистиң организациявыска улуг каражаны таварыштырып, шиитпирлээр төлээде, бүгү күрүнелерниң коллективтиг күжениишкиннери негеттинип турар делегейниң айтырыгларын көөрүн бергедедип турар болгаш эң чугула айтырыгларны үре-түннелдиг чугаалажып көөрүн херек кырында болдунар аргажок кылып турар дээрзинге бичии-даа чигзиниг чок.

Каттышкан Нациялар Организациязынга Кыдаттың төлээлелгезинин дугайында айтырыгның талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралынга 1960 чылдың октябрь 1-де
Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

Каттышкан Нациялар Организациязынга Кыдаттың төлээлелгезинин дугайында айтырыгның талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының пленарлыг хуралынга 1960 чылдың октябрь 1-де

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫ

Дээрги дарга!

Дээрги төлээлер!

Каттышкан Нациялар Организациязынга Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар дугайында айтырыгны Ассамблея көөр кылдыр тургузарын Совет Эвилелиниң төлээлери эргежок чугула деп санап турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының ажыл-чорудулгазынга киржилгеден Кыдат Улус Республиканы өш-биле чайладыр чорук бистиң организациявыска улуг каражаны таварыштырып, шиитпирлээр төлээде, бүгү күрүнелерниң коллективтиг күжениишкиннери негеттинип турар делегейниң айтырыгларын көөрүн бергедедип турар болгаш эң чугула айтырыгларны үре-түннелдиг чугаалажып көөрүн херек кырында болдунар аргажок кылып турар дээрзинге бичии-даа чигзиниг чок.

КНО-нуң Уставынга дүүштүр Каттышкан Нациялар Организациязының тургузукчузу болгаш кежигүнү, Айыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнү болуп турар, ынчалзажок эрге ёзугаар бодунга онаашкан олудун эөлээр, КНО-нуң органнарының ажылынга киржир болгаш оон ажыл-чорудулгазынга бодунуң салыышкынын киирер аргазы амдыгаа чедир чок болуп турар улуг күрүнешиң эргелерин катап тургузар дугайында чугаа чоруп турар дээрзин онзалап демдеглээрин күзеп тур мен. Бүгү кижи төрелгетенниң дөрттүн бир кезин болуп турар улуг кыдат улус делегейниң эң-не калбак албан чери болур хүлээлгелиг болгаш делегейниң бүгү чуртларының бүгү талалыг төлээлелгезинин принцивинге үндезилеттинген организацияда бодунуң төлээлекчилери чок турар байдал мырыңай таарыштас-тыр.

Каттышкан Нациялар Организациязында эргелеп башкарарының эң-не янзы-бүрү ниитилел системаларлыг болгаш хевирлерлиг күрүнелер төлээлеттирген, ынчангаш амгы делегейниң боттуг хевир бүүжү маңаа көрүнчүкке дег кылдыр көргүстүнген турар ужурлуг. Ынчалзажок мында, Каттышкан Нациялар Организациязында, Кыдаттың төлээлекчилери чок болуп турар чүвениң амгы байдалының үезинде амгы делегейниң ёзулуг байдалы КНО-да көзүлбейн, харын ол дээрге хажыттынып турар-дыр. Кыдат Улус Республика—бүгү кыдат улусту каттыштырган улуг күрүнедир, ынчангаш Кыдат Улус Республиканың чазаа Кыдаттың бүгү девискээринде күрүне эрге-чагырганының бүгү ажыл-херээн боттандырып турар, кыдат удуска чылчаштырган чанкайшичи белүктүң артынчылары америк флоттун чаглаа-биле ам-даа түр ызыртынып турар чүгле каш оргулуктарда ол эргечагырга боттандырбайн турар деп чүве чүвени чөптүг бодаар кижи бүрүзүнге тодаргай.

Кыдат Улус Республиканы делегейде калбаа-биле хүлээп көрген болгаш 34 күрүнелер-биле ол таарымчалыг дипломаттыг харылзааларны тургускан. Кыдат Улус Республиканың делегейде харылзаалары шапкын калбарып турар. Улусчу Кыдаттың садыг болгаш культура харылзаалары ам безин барык бүгү делегейни хаара тудуп турар.

Экономика талазы-биле чоокка чедир-ле хожудаңгай чораан бодунуң чуртун индустриалдыг, социалистиг мурнакчы күрүне болдурар талазы-биле кыдат улус кайгамчык улуг ажылды кылып турар. Ынчангаш тайбыңга ол хан-дамырындан сонуургалдыг болуп, делегейге экономиктиг болгаш культурлуг тайбың кады ажылдажылга дээш демисежип турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуниашкынының беш принциптерин 1954 чылда чарлаан өгелекчилерниң биредзи Кыдат болган, Кыдат Улус Республиканың чазаа Ыраккы Чөөн чүкте-даа, бүгү делегейге-даа улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче угланган саналдарны каш удаа киирип келген. Индий-Кыдатка, Көрейге болгаш Азия диптиң өске-даа черлеринге байдажы таарыштыр тайбың шиитпирлээриниң херээнге Кыдат Улус Республика улуг салыышкынны киирген. Кыдат чазак Азилга тайбыңның зоназын, а ол ышкаш атомнуг чепсектен хостуг зонаны Оөжум океанның районунга тургузар дээш идепкейлиг демисежип турар, Американың Каттышкан Штаттарын киириштирбишаан, Азияның болгаш Оөжум океанның эрик кавызының бүгү чурттарының аразынга халдашпас дугайында тайбың кереэзин чарарын саналдап турар.

Кыдат улус Республиканың күрүне чөвүлелиниң премьери өш Чжоу Энь-лай бо чылдың август 1-де Пекинге чүве чугаалап тургаш, КУРнуң чазаа янзы-бүрү социал системаларлыг чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказын барымдаалап турар дээрзин базадагын онзалап демдеглээн. Оон чугаалааны болза: «Чүгле Азия болгаш араб чурттар-биле эвес, харын Европаның чурттары-биле болгаш делегейниң өске-даа черлериниң чурттары-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаарын күзээр бис. АКШ-ты киириштирбишаан, Азия чурттарының болгаш Оөжум океанның эрик кавызының чурттарының аразынга халдашпас дугайында тайбың кереэзин чардынган турзун, ол бүгү чер ядролуг чепсектен хостуг эсна болзун дээш демисежип турар бис». Кыдат чазактың политиказы ол чазак тайбың кожа-хелбээ турарының беш принциптериниң үндезининде быжыы-биле турарының дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар болгаш КНО-нуң кол сорулгаларын болгаш принциптерин тодаргай хемчегленбиле ол деткип, делегейге кады ажылдажылганы калбартырының база улустар аразынга тайбынны болгаш найыралды быжыглаарының хереэнге улуг күжениишкиннерин салып турар.

Улусчу Кыдаттың төлээлелгезинин дугайында чугула болгаш аажок тодаргай айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязы мынчага чедир чүге шиитпирлеп шыдавайн турарыл? Кол-ла чыдагаанды чүл дээрге Американың Каттышкан Штаттары ону күзевейн турары болур. Кыдат Улус Республика Каттышкан Нациялар Организациязынга бодунуң дүрүм ёзугаар олудун эөлеп ап шыдавазын дээш ол бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Улусчу улуг Кыдат Каттышкан Нациялар Организациязында төлээлеттинмээнинин түннелинде тургустунган мырыңай шыдажыр аргажок байдалдың дугайын күрүнелерниң болгаш чазактарның дыка хөй баштыңнары Кол Ассамблеяның бо сессиязынга бүгү тодазы-биле чугаладылар. Каттышкан Штаттарның чазаа улусчу Кыдатка удур өскээнинг болгаш агрессчи политиканы чорудун турар. 1950 чылда-ла Американың Каттышкан Штаттары Кыдатка удур агрессчи үүлгедигни кылгаш, Тайвань оргулукту күшбиле өөлеп алган болгаш. Кыдат Улус Республикага удур дайынзырак чөңгөөлерни чорударынга ону бааза кылдыр ажылгаарын үргүлчүлеп, «кичээндирикчи күштер» дижир чүвезин Ыраккы Чөөн чүкте өстуруп болгаш дайынзырак чаа өнчүк-чөңгөөлерни белеткээрде чанкайшичилерге дузаламчы кылдыр миллиард-миллиард долларларны чарыгдап үргүлчүлеп турар.

Каттышкан Штаттар кыдат кызыгаарларны дургзар хөй санныг шериг базаларын тургускан. Сөөлгү бүдүн чартык чылда АКШ Ыраккы Чөөн чүктүң районунга шеригниң 40 ажыг улуг өөредилгелерин эрттирген ол өөредилгелерниң барык дең кезин Тайваньга болгаш Тайвань өөжүнге болган, ынчаарга ол өөредилгелер Кыдат Улус Республикага удур угланган дээрзин америк генералдар чажырбайн турар.

Ол хирезинде бедик эрге-дужаалдыг америк политиктиг ажылдакчылар Кыдат Улус Республиканы «агрессчи» деп, мырынай-ла арынгүүр чок чулчуруп турарлар. Кыдатты «агрессор» кылдыр чарлаан дугайында дүрүм чок резолюцияны олар үргүлчү сактып турарлар, ол резолюцияны Кол Ассамблеяга мурнунда Каттышкан Штаттар дөгээн. Көрейде амгы үеде кымның шериглери турарыл?—деп айтырары сагындыртынган резолюция-биле холбаштыр чогумчалыг болгу дег. Бир эвес күрдепартаментиниң угааны чаныычал чүве болза, кыдат өкитурачылар ында шагда-ла чок, а америк шериглер Мурнуу Көрейни өөлеп үргүлчүлеп турар деп чүвени сагындырып болур.

Чан Кай-ши ышкаш ындыг политиктиг артынчы секти болгаш кыдат улуска дүжүр октаттырган оон ирип чыдаан ёзу-чурумун сергедир дээр Американың Каттышкан Штаттарының чазаның оралдажыышкынары харын Ыраккы Чөөн чүкте улустар аразының байдалын хораннап турар-дыр.

Хүндүлүг төлээлер! Улусчу Кыдат Каттышкан Нациялар Организациязында бодунуң дүрүм ёзугаар олудун эөлеп алырының дугайында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязы 10 ажыг чылдар көрүп келди. Күрүнелериниң төлээлекчилери ол санында-ла бо индирже үнүп турар болгаш ол чугула айтырыгны боттарының чазактарының канчаар көрүп турарын чугаалап турар. Ол санында-ла күрүнелер болза ол айтырыгны чугаалажырының үезинде колдуунда ийи кезекке хуваалып турар. Чамдыктар, чүвениң херек кырында шынныг байдалын эдерип, улуг кыдат улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин камгалавышаан, төөгү талазы-биле чөптүг эвес чорукту чайладыр болгаш бистериң-биле кады Каттышкан Нациялар Организациязына туруп болгаш оон бүгү ажылчорудулгазынга киржир апаар бодунуң төлээлерин чорутсун деп саналды Кыдат Улус Республиканың чазаанга киирер үе келген дээрзинин дугайын чайгылыш чокка, шуут ажыы-биле медеглеп турар.

Чамдык күрүнелериниң төлээлекчилери чөптүг шиитпирни хүлээп алырындан чүзүн-баазын чылдактар-биле быдап турар, ынчангаш Американың Каттышкан Штаттарының чазааның чылдаанга алыспышаан, Кыдат Улус Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин Каттышкан Нациялар Организациязынга катап тургузар дугайында шиитпирни Каттышкан Нациялар Организациязы хүлээп алырын үзүп турар.

Улусчу Кыдатка удур АКШ-тың чазаанын ажылап турар чылдактары болза, саттыныкчы гоминданчы ёзучурумнуң дүндерлип дүшкениниң болгаш улусчу кыдат революцияның тиилээнинин түннелинде Кыдатка 11 чылдар мурнунда өүүрап дүжүүшкүнге таварышкан америк политиктериниң соо-биле чоруп турар чүгле ындыг кижилерге бүзүренчиг кылдыр дыңналып болур.

Бистиң улузувус буржуаз-помещик тургузутну чок кылган болгаш социалистиг улуг революцияны боттандырганының ужуручда харын америк чагырыкчы бөлүктер Совет Эвилелин 16 чылдарның дургузунда хүлээп көрбейн турганнар. Совет Эвилели кандыг-бир америк политиктерден аваа хамаарыштыр чөпшөөрелди айтырбайн турган болбайн зан. Кыдат улус база бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазыбиле шах ынчалдыр кылган.

Американың Каттышкан Штаттарының политиктери улусчу Кыдатты черле чөптүг ёзу-биле көре бээр болгаш ам безин базым санында көстүп турар өжөөннешкек чоруунун орнунга олар ол улуг кыдат чуртту төлептиг болгаш хүндүткеп көөр үе чедиш келир дээрзинге чигзинмейн турар бис.

Кыдат Улус Республика Каттышкан Нациялар Организациязында бодунун дүрүм ёзугаар олудун эөлеп албаан шаанда ёзулуг чугаалажыышкынларга болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дугайында айтырыгны шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдар тургустунмас. Чепсегленишкинни дүжүрериниң дугайын бир эвес дугуржуп алыр чүве болза ындыг дугуржуушкун Кыдат чокта күштүг болган туруп болур бе? Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында дугуржулга бар-даа болур чүве болза, Каттышкан Штаттар Кыдаттың киржилгези чокта ону боттандырып болбас деп медеглей бээр, а Каттышкан Нациялар Организациязынга Кыдат Улус Республиканың киржилгезинге АКШ боду янзы-бүрү арга-биле шаптыктап турар болгай.

Ол мунчашталы берген байдалды буза тепсип чок кылырынче силерни түүкүлдүг кыйгырып тур бис, хүндүлүг дээрги төлээлер

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫНЫҢ ТӨНЧҮЗУ

дыр санап турар болза, АКШ-тың империалистиг политиказынга удур, дээрги Хаммаршельдиниң Конгога күүсеткен чүдек-бужар ролюнга удур демисежип келген болгаш демисежип турар Совет Эвилелиниң төлөлекчилериниң мында олуржуп турарынга АКШ-тың төлөлекчилери канчап шыдажып турарыл деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

База бир барымдаа. Улусчу Кыдаттың дүрүм ёзугаар эргелерин КНО-га катап тургузар дугайында айтырыгны силерниң канчалдыр шиитпирлээриңер, силерниң хөрөөнөөрдүр, дээрги төлөлөр. Чамдык удааларда чамдык кижилер чөптүг эвес шиитпирлерни хүлээп ап тургаш, ол шиитпирлерде шыныг чорук кирген кылдыр бодап турар. Ынчалзадаа үе-шаг, төөгү ындыг шиитпирлериниң мегезин тудуп, ойтур шаап турар. КНО-га Кыдаттың эргелериниге удурланып турар кижилер чүүү күзеп турарларыл? Каттышкан Нациялар Организациязынга чүгле чаңгыс аай ниитилел тургузуглуг күрүнелер төлөлеттирген турарын олар күзеп турар. Кыдат Улус Республика оларның сеткилинге таарышпас, социалистиг тургузуг оларның сеткилинге таарышпас. А бир эвес социалистиг чүрттар Каттышкан Нациялар Организациязындан үүнүп база боттарының делегей организациязын тургузуп, тайбың дээш демиселге оларның күзениишкиннерин деткириниче өске чүрттарны кыйгырып туруп бээр болза, чүү болурул? Ол дээрге КНО-га хөөр болур ийик. Ол дээрге Каттышкан Нациялар эвес, харын кезээде бот-боттарынга удурланыштыр турар ийи блек организациялары болур. Ол дээрге улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга эвес, харын ону күштелдиреринге, чепсеглениишкиннерни эндерилдиреринге чедирер.

Бис ону күзевейн турар бис. Каттышкан Нациялар Организациязы бүгү күрүнелериниң ниитилел-политиктиг тургузуундан хамаарылга чокка, оларны ёзулуг каттыштырган турарын, бүгү нацияларны ол ёзуттуг каттыштырган турарын күзеп турар бис. Күрүнелер аразынга дайыннар чок, шериг мессилдежиишкиннери чок амыдырал-чүрттарганы оран делегейге хандырары — бистиң ниити хүлээлгевис, ону чүгле бир эвес бүгү күрүнелер чаңгыс организация кылдыр—Каттышкан Нациялар Организациязы кылдыр каттышкан турда чедип ап болур. Оон ужурунда харын КНО-ну деткип турар бис.

Оран делегейге тайбыңны күзеп турар кижилер, чепсеглениишкинни дүжүрерин күзеп турар кижилер Кыдат Улус Республика Каттышкан Нациялар Организациязында бодунун дүрүм ёзугаар олудун эзлеп алзын дээш, тайбыңны быжыглаарынче угланган ооң ажыл-чорудулгазынга ол киришсин дээш бадылаар ужурлуг.

Каттышкан Штаттарның төлөлекчизиниң маная саналдаан үүлү чамдык күрүнелерни өске күрүнелерже ыдалаарының империалистиг эргиг политиказын көргүзүп турар-дыр. Ооң уламындан олар Каттышкан Нацияларга Кыдат бодунун олудун эзлеп алган турарын күзевейн турар. А ол дээрге соок дайынның, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериниң политиказын чорударда, чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында дугуржуушкуннуң аргазын үзерде оларга херек. Ол дээрге Даллестиң политиказын, «дайынның бис кырынга турарының» политиказын чорудар төлөөде кылдынып турар, ынчаарга кандыг-даа шылыш бисте туруш чок. тускай белеткенип турар ац дээре агробаттар безин оортан кезээде тайып ужуп болурун билир силер. Олар аңдарлып дүшкеш ооң уламындан боттарының амыдырап догунаашкының чидирер таварылгалар база тургулаар. Ол дээрге чаңгыс кижиге таваржыр ондак-тыр. Ынчаарга дайынның бис кырынга турар кылдыр чоруттунуп турар политика ол бистен «аңдарлып дүжер» болза, делегейниң бүгү чүрттарынга халап болур, чүгле дээрге дайын болза коргунчуг болуп, ракета-ядролуг дайын болур.

Ол дугайын билбейн турар кижилер, ыяк боданыр ужурлуг.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруунуң улам ындайгы чидиглениишкинин болдурбас төлөөде, улусчу Кыдаттың эргелерин Каттышкан Нациялар Организациязынга катап тургузар херек. Чанкайшичи секти аза оранынче киир шывадаптар болгаш КНО-да олутту ёзулуг дириг—Кыдат Улус Республикага бээр херек. (Адыш часкаашкыны).

Совет хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң мурнундан

СЭТА-ның корреспондентизинге биддине бергенин ёзугаар алырга, сураглыг совет эртемденнериниң, чогаалчыларының, культура ажылдакчыларының, хөй-ниити организациялар төлөлекчилериниң улуг бөлүү октябрьның 3-те Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XV сессиязының даргазынга телеграмма чоруткан, ында болза тайбыңны быжыглаары, бүгү улустарга хосталганы хандырары дээш, Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевтүн Кол Ассамблея чугаалажыр көөрү-биле киргени алыр хемчеглериниң тодаргай болгаш боттуг программазын боттарының долузу-биле деткип турарын олар медеглээннер.

Ол телеграммада онзалап чугаалааны болза:

Колония болгаш хамаарылгалыг чүрттарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияның совет төлевилели, чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң чазааның медеглели болгаш чепсеглениишкинни бүгү-ниити база бүрүн дүжүрер дугайында керээниң кол-кол үүлдери база ол ышкаш Каттышкан Нациялар Организациязын быжыглаар, ону делегейниң ёзулуг бүгү талалыг төвү болдурар, Кыдат Улус Республиканың КНО-да дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузар талазы-биле совет саналдар — бо бүгү саналдарны делегейниң хөй-ниитизи болгаш Кол Ассамблеяның сессиязында хөй-хөй төлөлер калбаа-биле деткип турар дээрзинге оозуреп турар бис. Ол саналдар XV сессияның ажыл-херекчи болгаш үре-түүнелдиг ажылдаарынга быжыг үндезин болуп турар. Хөй-хөй чүрттарның удуртукчу күрүне ажылдакчылары киржип турар бо төөгүлүг сессияның киржикчилериниң мурнунда чепсеглениишкинни айыылдыг эндере бүдүрериниң соксадырының, колониализмниң бужар-бак системазын узуткаарының, күрүнелер аразынга дайынның кыжанының чайладырының хөрөөнге чугула салыышкынны кылыр талазы-биле улуг аргалар ажыттының турар.

Боттарының ажылдарынга кижи төрелгетеннин амыдыралчы эрге-ажыктарын барымдаалап көөрүнче, дугуржулгалыг шиитпирлерни чедип алыр талазы-биле ац улуг чаагай күзелди илередириниче, улустарның улуг идегелдерин шынзыдарынче XV сессияда бүгү-ле төлөөлерни совет хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң мурнундан кыйгырып тур бис деп телеграмманың төнчүзүнде чугаалаан.

Телеграммага ат салганнар: **А. НЕСМЕЯНОВ, М. ШОЛОХОВ, Д. ШОСТАКОВИЧ, А. КОРНЕЙЧУК, Г. УЛАНОВА, К. ФЕДИН, Н. ТИХОНОВ, Н. ПОПОВА, Д. СКОБЕЛЬЦЫН, И. ЭРЕНБУРГ, В. ВАСИЛЕВСКАЯ, Патриарх АЛЕКСИЙ, М. НЕСТЕРОВ, Е. ФЕДОРОВ, Муфтий БАБАХАНОВ, А. СУРКОВ, В. ЧХИВАДЗЕ, М. КОТОВ, Н. БЛОХИН, В. БЛАЖЕНОВ, Б. ПОЛЕВОЙ, С. ГЕРАСИМОВ, Архиепископ ТУРС, А. ХАЧАТУРЯН, С. ЮТКЕВИЧ.**

(СЭТА).

Хүлээлгелерин күүседип турарлар

Бай-Тайга районнуң кедээ ажылагыйының ажыл-ишчилери күрүнеге дүк садар чыл хүлээлгезин 100,3 хуу күүсеткен дугайында СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш райкууском СЭКП обкомунга, облкуускомга илеткеп дыңнаткан.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу сентябрь 30-де Төрөөн чүрттүн шыгжавырынга 1804 тонна тарааны киирип, тараа садар хүлээлгезин 100,2 хуу күүсеткен, үрезинни болгаш мал чеминге тарааны урган, малдың бөдүүн болгаш шыктыг чемнерин белеткээриниң планнарын ажыр күүсеткен, күрүнеге эът садарының планын 137 хуу, дүктү — 106 хуу, сүттү —100 хуу күүсеткен дугайын колхоз даргазы эш Бологов, парторганизация секретары эш Семенов, комсомол организациязының секретары эш Дмитриев, агроном эш Киселев олар СЭКП обкомунга болгаш облкуускомга рапорттаанар.

ОБЛАСТА КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАР ХҮЛЭЭЛГЕНИҢ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАРЫ

(1960 чылдың октябрь 1-де)

Районнар	Күүсеткен хуузу	Районнар	Күүсеткен хуузу
Бии-Хем	122,5	«Кызыл партизан»	87,8
Каа-Хем	93,2	«Тиилелге»	66,3
Улуг-Хем	78,2	«УТКА 25 чылы»	58,0
Таңды	76,3		
Чөөн-Хемчик	72,8		
Чаа-Хөл	51,0		
Ооң иштинде совхозтар:			
«Межегей»	110,4		

Октябрь 1-ге чедир область күрүнеге тараа садар хүлээлге 82,2 хуу күүсеттинген.

ОБЛАСТА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ БОЛГАШ КҮСКҮ АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ МЕДЭЭЗИ

(1960 чылдың октябрь 1-де, хуу биле)

Районнарның колхозтары	Кескен тараа	Ажаап алган кукуруза	Күскү аңгыс аңдарылгазы
Өвүр	100,0	100,0	6,0
Эрзин	100,0	100,0	43,2
Таңды	98,7	100,0	27,5
Сут-Хөл	93,8	100,0	26,8
Каа-Хем	83,0	95,2	27,6
Барыын-Хемчик	79,9	101,0	24,6
Бии-Хем	63,8	69,2	13,2
Чаа-Хөл	61,7	75,1	45,0
Тес-Хем	60,7	100,0	21,2
Чөөн-Хемчик	59,3	100,0	10,1
Бай-Тайга	59,2	59,0	38,7
Улуг-Хем	56,3	100,0	28,1
Совхозтар:			
«Кызыл партизан»	110,2	100,0	29,0
«УТКА 25 чылы»	100,9	100,0	16,4
«Межегей»	95,7	100,0	42,1
«Тиилелге»	90,8	100,0	50,0
«Барлык»	90,5	33,7	51,6
«Элегес»	66,1	100,0	14,4
«Өөк»	63,2	100,0	10,9

Октябрь 1-ге чедир тараа кезилдези область 77,8 хуу, ооң иштинде колхозтарда 72,3 хуу, совхозтарда 89,2 хуу, кукуруза ажаап алыышкыны область 91,4 хуу күүсеттинген. Күскү аңгыс аңдарылгазы үүгле 26,7 хуу болган.

ОБЛАСТА МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ МЕДЭЭЗИ

(1960 чылдың октябрь 1-де, хуу-биле)

Районнарның колхозтары	Сиген	Силос		Сиген	Силос
Тожу	104,0	110,0	Бай-Тайга	21,3	53,6
Өвүр	101,6	103,4	Совхозтар:		
Чөөн-Хемчик	96,3	66,0	«Элегес»	98,2	24,4
Каа-Хем	90,8	82,3	«Межегей»	70,8	86,4
Эрзин	83,0	101,1	«Барлык»	70,8	84,9
Чаа-Хөл	49,7	41,4	«Кызыл партизан»	63,3	66,0
Тес-Хем	41,9	74,8	«Тиилелге»	57,9	86,1
Таңды	39,7	55,6	«Өөк»	45,5	37,6
Сут-Хөл	38,5	85,9	«УТКА 25 чылы»	39,5	18,6
Улуг-Хем	37,2	35,3			
Бии-Хем	32,3	43,5			
Барыын-Хемчик	28,5	34,1			

Октябрь 1-ге чедир область сиген белеткелиниң планы 57,6 хуу, ооң иштинде колхозтарда 57,4 хуу, совхозтарда 60,4 хуу күүсеттинген. Силос планы область 57,8 хуу, ооң иштинде колхозтарда 59,9 хуу, совхозтарда 52,5 хуу күүсеттинген. Сөөлгү беш хонукта Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин районнар, «Барлык», «Кызыл партизан» совхозтар сиген талазы-биле, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары болгаш «УТКА 25 чылы», «Кызыл партизан», «Тиилелге» совхозтар силос талазы-биле чүү-даа немевээннер.

Солун беседа

Сут-Хөл районнуң «Ишкин» колхозунуң Ак-Аксы суурунуң чонунга колхоз даргазы эш Найдың делегей байдалының дугайында солун беседаны кылып берген.

Беседаның сөөлүн эш Найдын ажыл-агый-биле холбаштырып, күрүне мурнунга хүлээлгелерни күүседири дээш, тараа, сиген ажаап алыышкынын дүрген доозар дээш бүгү күштү салып ажылдаарының чугулазын демдеглээн. Анаа улаштыр кырган колхозчу Шыырап ирей, тайбың дээш бистиң партиявыстың, чазаавыстың сагыш салыышкынынга өөренин илеретпишаан, «мен кыраан-даа болзумза колхозумга 8 тонна сигенни белеткеп берген мен, ам бар арганларны хереглеп турган база ол хире сигенни белеткээр мен» деп хүлээнгеш, колхозчуларны кыйгырган.

Т. ХЕРЕЛ-ООЛ.

Төрээн чуртка хөй өлүктү бээр дээш

Бо чылдың сентябрьның төнчүзүнде Тожунуң аңчыларының район слёду болуп эртикен. Слётка «1959—1960 чылдың аңныыр сезонунуң түүнелдери болгаш чаа аңныыр сезонунда районнуң аңчыларының сорулгаларының дугайында» илетнелди райкууском даргазы эш Т. СЕНДИ кылган. Бо айтырыгны «Совет Тыва» колхозтуң аңчыларының хуралынга база чугаалашкан.

Районнуң болгаш «Совет Тыва» колхозтуң аңчыларының хуралындан областың болгаш районнуң аңчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Районнуң колхозтарының аңныырдан алыр орулгалары чыл келген тудум-на өзүп, Төрээн чуртка эки шынарлыг «чымчак алдынны» берип турар. Бо херекке боттарының төлептиг салыышкынын киирип турар мурнакчы аңчыларның хүрээлеңи база өзүп, көвүдеп турар. Чижээ, Ак Мырлаа, Бараан Мырлаа, Бараан Серен болгаш өске-даа аңчылар 10—15 мун рубльдиң орулгазын киргеннер. Сезон дургузунда аңныыр ажылынга 350 колхозчулар киришкен. Ынчалза-даа, эрткен аңныыр сезонунда чамдык черлерге ажылды багай организастаан. Дужааган өлүктүн шынары чавыс болган, ынчангаш район аңныыр тывыжының күрүне планын күүсетпээн, ол план үүгле 83,8 хуу күүсеттинген. План күүсеттинмээнинин кол чылдагаанларының бирээзи болза, аңның ховар болганында деп районда санап турар. Ынчанмыже, чамдык аңчылар хөй өлүктү тыпканнар. Чижээ, «Совет Тыванын» аңчызы Бараан Серен, «Май бири» колхозтун — Саарычы Ак олар 400—470 диңи — кежин сезонда дужааганнар.

Илеткелчи болгаш район слёдупга санал берген эштер облкуускомнуң чанында аңныыр инспекциязы аңчыларга багай дузалажып турарын шынгыы шүгүмчүлээннер. Дыка хөй аңчылар кеште өзүлүг эки союп, ажаап шыдаваннар, ол чорук өлүктүн шынарын дыка кудулаткан болгаш колхозтарның орулгаларын өстүрериниге багай салдарлыг болганы черле билдингир.

Райпонуң белеткел конторазының адрезинге шыңгыы шүгүмчүлелдер болган. Ылангыя белеткел конторазы аңныыр ажылынга көрдүнген акша-хөренгилерни четпес ажыглап турар. Контора оруктар асталгазын, аңчыларга базалар тургузарын боттандырбайн келген.

Колхозтар баштаар черлери аңныыр ажылынга боттарының сметаларынга акша-хөренгини үндүрбейн турар.

Эң чоокку хүннерде дарый шиитпирлезе чогуур айтырыг болза аңчыларга аъш-чемни ам-даа четчир хемчээлдии-биле хандырары болур дээрзин «Май бири» колхозтуң аңчызы эш Самбу болгаш «Совет Тыва» колхозтуң даргазы эш Тамдынаол олар чугаалаан. Облпотребсоюзтуң билеткелдер эргелели Тожу районче чоруткан чогуур 12 тонна хире сухарайдан үүгле 5 тоннаны дажыглап чедирген.

Аннаар участоктарны колхозтарга быжыглаар айтырыгның ам-даа үзе шиитпирлеттинмейн турарындан колхозтарның чамдык анныг черлерин хуу кижилер эзлеп апкаш, колхозчу аңчыларны олче чагдатпайн турар. Ылангыя Тожу биле Каа-Хем районнарның аразында участоктарда таарыштыр шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар болуп турган. Бо талазы-биле облкуускомнуң шиитпири ам-даа күүсеттинмейн турар.

Күрүненик үнелиг байлаа болур аннарны болгаш балыкты камнаар, оларны өстүрериниче кичээнгей салыр талазы-биле ажылдың районда багай тургустунганын, бо чугула херекче СЭКП райкомунуң, райкуускомнуң болгаш облкуускомнуң аңныыр инспекцияларының талазындан чогуур хемчеглерни албайн турарын аңчылар эштер Дагбажык, Чоодунай, «Май бири» колхозтуң даргазы эш Монгалбии, облпотребсоюзтуң Хам-Сырада ус-тывыш аңныыр ажыл-агыйының директору эш Селин болгаш санал берген өскеда эштер чугаалаан. Ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, хуузунда ажык сүрүп байыырын оралдажып чоруур ийи-чаңгыс кижилер аңченни, балыкты дүрүм чок ёзу-биле хыдып чок кылып турарының тодаргай чижектерин олар көргүскеннер. Үстүнде чугаалаан толанчы кижилер чай, кыш чок аңнап, күрүнеге когарал чедирип турар. Ындыг толанчыларның бир дунчузу Мөөн-Хөл болуп турар. Ында ындыг кижилер чөпшээрел чокка боттарының кара-туразы-биле бажыннар тудуп ап, байып турарлар. Олар моторлуг хөй хемелер-биле, четкилер-биле балыкты шүүреп, кырып турарлар. Райпонуң белеткел конторазы колхозтар-биле эвес, а демги толанчы кижилер-биле керээ чарып, оларны амдажыдып каапкан. Өлүрери хоруглуг аннарны туразында кырып турар кижилериниң хөй кезии болза ыяш ажылагый черлериниде «ажылчыннар» болуп кирип алган староверлер болуп турар. Ындыг кижилер-биле шагдаа ажылдакчыларының база хөй-ниитиниң талазындан демиселди кошкак чорудуп турар.

Аңныыр тывыжының планының күүсеттинмейн турарының бир чылдагааны болза, аңныыр бригадаларын тургузарында четпестер болуп турар. Мурнунда чылдарда үүгле аңчы бригадалар тургузуп келген. Аңчыларның чамдызын үүгле киш аңнаары-биле өйлештирип, диңиң аңнаарынче колдуунда хереженгеен, аныяк аңчыларны, улуг назылыгларны киириштирип турган. Бо чылын бригадаларга киштиг болгаш диниинин база өнүүг өлүктериниң планын тускайлап бээрин слёт онзалап демдеглээн.

Чеди чылдың ийиги чылының аңныыр сезонунда Тожунуң аңчылары боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Ол хүлээлгелер областың бүгү аңчыларынга слёттан хүлээп алган кыйгырыгда илеретинген. Тожунуң аңчылары бо чылын Төрээн чуртка 2 миллион 800 мун рубльдиң өлүүн киирерлер.

Д. БЕГЗИ.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары эш БИЧЕГЕ

райкууском даргазы эш АНГЫРБАНГА

Күрүнеге дүк садар хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен дугайында Бай-Тайга районнуң ор, хөрөөжен колхозчуларынга, бүгү ажылчы чонунга СЭКП обкому болгаш облкууском байыр чедирбишаан, кедээ ажылагыйның өске ажылдарын чедишкинниг доозарын, малдың бөдүүн чемнериниң болгаш кыштаглаашкын белеткелинин, хой тарын боозадырының, күскү аңгыс аңдарылгазының темпизин күштелдиреринин, культура-чырыдышкын черлериниң, школаларның, эмнелгениң, садыгның, хөй-ниити чемненилгезиниң ажылын өкжидерин хандырарын, ооң-биле Улуг Октябрьның 43 чыл ойнга төлептиг ужуражыр дээрзинге бүзүрелин илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ. ОБЛКУУСКОМ.

Каа-Хем районнуң „Октябрь 30 чылы" колхозунга эштер БОЛОГОВ, СЕМЕНОВ, ДМИТРИЕВ, КИСЕЛЕВ оларга

Күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгезин, үрезин болгаш мал чеминге тараа урарын, мал чемнерин белеткээриниң, дүк, эът, сүт садарының планнарын ажыр күүсеткен улуг бүлүүлгечи тиилелгеге холбаштыр «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ор, хөрөөжен колхозчуларынга, бүгү хөй-ниитизинге СЭКП обкомунуң, облкуускомнуң байырын болгаш өөрүп четтиргенин дамчыдып көрүнер.

Кедээ ажыл-агый чылын чедишкинниг доозар, мал ажылын хөгжүдериниң планын күүседири, келиш чылдың тарылгазынга четчир черни аңдарып алырын, тудутларының планын доозарын, мал кыштагладышкынынга белеткелди чедишкинниг чоударын, школаны, эмнелге пунктузун, клубту кышка эки белеткээрин хандырар дээш, колхозтуң суурун чеди чылдың улуг сорулгаларын харылап шыдаар, улам чаагайжыттынган чараш суур кылыр дээш бүгү чүвени силерниң колхозчулар кылыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш облкууском долу бүзүрелин илеретти.

СЭКП ОБКОМУ. ОБЛКУУСКОМ.

Бистиң календарывыс

Г. Н. Потанин

(Төрүттүнгенинден бээр 125 чыл болганынга)

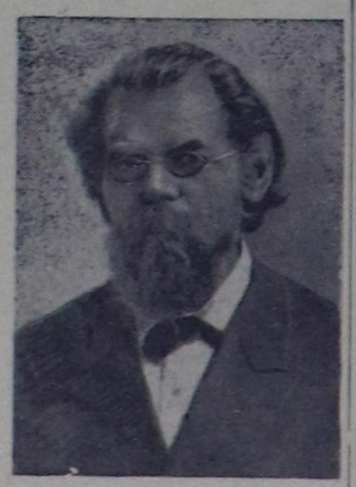

1835 чылдың октябрь 4-те Иртыш хемге Сибирь казааның өг-булезинге шылгарангай орус географ, этнограф, аян-чорукчу, Төп Азияның чонунуң болгаш агаар-бойдузунуң шинчилекчизи Георгий Николаевич Потанин төрүттүнген. Ол бичезинден эгелээш-ле аян-чорук кылырын күзеп чораан.

Он бир харлыындан эгелеп Г. Н. Потанин Омскинин шериг училищезинге (кадет корпус) өөренип эгелээн. Анаа өөренип турган, Потанин казак улустуң Төп Азияга шылгарангай аян-чорукчузу болгаш эртем шинчилекчизи Чохан Валиханов-биле таныжып, Төп Азияның чонунуң (колдуунда казактарның) амыдырал байдалының дугайында ооң чугааларын дыңнавышаан, этнография талазы-биле демдеглелдерни бижип турар апарган. Г. Н. Потанин кадет корпузун доозуптарга, ону казак полкче чорудупкан. Ол үеде Семипалатинскиге, Забайкалье, Тянь-Шаньга, Алтайга болгаш Кыдаттың Кульджа хоорайынга чоруп тургулаан база Алма-Атаны тудуп тургузарынга киржип турган. Ынчаарга аныяк офицериниң география, ботаника, этнография талазы-биле сонуургалы күштелген.

1856 чылда Чохан Валихановтун салдары-биле Г. Н. Потаниниң орустуң улуг географ эртемдени П. П. Семенов Тянь-Шаньский-биле таныштканы, чаа эгелеп чоруур аныяк шинчилекчиниң амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болган.

1859 чылда Г. Н. Потанин шериг албанын катташ, дээди эртем чедип алыр дээш, университетке өөренирин-биле Петербургче (амгы Ленинград) чорупкан. Ол университетти дооспайн барган. 1862 чылда болган студентилериниң шимчээшкининге киришкен дээш, Потанинни университеттен ундурген болгаш Петропавлов шивээзинге ийи ай иштинде кара бажынга олуткан.

1863—1864 чылдарда Семенов Тянь-Шаньскийниң сумези-биле Г. Н. Потанин астроном Струвениң удуртулгазы-биле Алтай болгаш Тарбагатай районнарынга чораан эртем-шинчилел экспедициязынга киржип турган.

Крепостной эргеге болгаш ооң аарберге байдалынга удур демисежип турган мурнакчы кижилерни хаан чазак Сибирьже шөлүп турган. Ынчангаш Сибирь кадыг-берге шөлүгениң төвү апарган. Ол чылдарда Г. Н. Потанин хаан чазактың аарберге национал политиказынга удур демиселге идепкейлиг киржип эгелээн.

Томскиге Г. Н. Потанин база ооң өөрү Сибирь патриоттарының белгүүн тургускан болгаш Сибирьнин чонунуң экономиказын болгаш культуразын сайзырадырының, Сибирьге университет тургузарының, чонунуң амыдыралын сегидериниң дугайында күзеп турганнар. Ол үеде олар, Герценниң Лондондан эккелген «Аныяк салгакчыта» деп угуулга бижиин улуг сонуургал-биле таныштканнар.

1865 чылда хаан чазак Г. Н. Потанинни болгаш ооң өөрүн туткаш, кара бажынаан. Потанинни 15 чылда кадыг-берге шөлүлгеге шииткен. Соонда суд ооң херээн катап төргеш, 4 чылга кызыргаш, ооң-биле 3 чылда шөлүлгеге эрттирерин доктааткан. 1874 чылда П. П. Семенов Тянь-Шаньскийниң хаан чазактан дилээни-биле Потанин шөлүлгеден хосталып, бодунуң эртем ажылын уламчылап эгелээн.

Моолдуң чонунуң болгаш агаар-бойдузун шинчилеп өөренириниң талазы-биле Төп Азияже эртем-шинчилел экспедициязын удуртуп чоруурун орустуң география ниитилели аңаа дааскан. Экспедицияның составынга ооң кадайы А. В. Потанина, этнограф, литератор база топограф Рафаилов, моол дыл эртемдени аныяк Позднеев, студент Березовский болгаш анчы Коломийцев олар кирген.

1876 чылда Потанинге удурткан экспедиция Алтайда Зайсанск суурдан чоруткаш, Моолдуң Кобту хоо-ган аян-чоруктуң түүнелинде 1881 чылдан 1883 чылга чедир Потанин «Сонгу Барыын Моол дугайында очерктер» деп, дөрт томнуг эртем ажылы бижээн.

Потанин ийи томунда Тываның агаар-бойдузунуң, чонунуң амыдырал байдалының, байлааның дугайында бижээн, кончуг солун шинчилел ажылдарын киргген. Өске ийи томнарында этнографтыг материалдар тоолдар, тывызыктар, археологтуг казып тыпкан материалдар болгаш тураскаалдар дугайында бижээн шинчилел ажылдарының дугайын киргген.

1883—1886 чылда Потанин Кыдатче, Тибетче, Төп Моолче болгаш 1892—1893 чылларда Төп болгаш Мурнуу Кыдатче база 1899 чылда Маньчжуриже эртем-шинчилел ажылы кылыр аян-чорукка чораан.

Г. Н. Потанин делегейниң болгаш орустуң географ эртеминге улуг үнелиг эртем ажыдыышкынарын кылган. 1886 чылда Потаниниң шинчилел ажылынга эң шылгарангайын үнелеп көргеш, Орустуң География ниитилелиниң эргелели аңаа дээди шаңнал болур Константиновскийниң медалын тывыскан. Алдарлыг орус эртемден аян-чорукчунуң адын география чуруунда мөңгеи-биле киргген: Кыдаттың Тянь-Шаньының даглыг районунда бир даглы Потаниниң алы-биле аданн. Моол Алтайында база бир эң улуг меңгилиг тайганы ооң алы-биле адаан.

Шылгарангай орус эртемден, аян-чорукчу Потаниниң эртем-шинчилел ажылдары Тываның чонунуң шаандагы амыдырал байдалын өөренирине улуг ужур-дузалыг.

В. ПИВТОРАК,
Бүгү-эвилелдиг География ниитилелиниң кежигүү.

ДОСААФ эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары

1960 чылдың октябрь 1-ден 1961 чылдың январь 1-ге чедир областың ДОСААФ эге организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар болуп өткер. Амгы отчёт-соңгулдалыг хуралдар ДОСААФ эге организацияларының хөй алдарлыг ажыл-чорудулгазын моон соңгаар экижидеринге, ДОСААФ кежигүннерининң идепкейин көдүреринге дузалаар болгаш коллективте ажыл-херектерни хайгааралаарынга оларның харыысалгазын бедидер.

Эрткен соңгуллаларның соонда ДОСААФ организациялары партия, совет, комсомол, профәвилел организацияларының удуртулгазы-биле областың ДОСААФ конференциязын, ДОСААФ-тың 4-кү съездизиниң өтпирлерин күүседир талазы-биле чамдык ажылдарны кылган.

ДОСААФ-тың хоорай, район эге организациялары организас талазы-биле быжыгып, кежигүннериң саны өзүп турар болгаш кижизидилге ажылы экижээн. Ажылчы чоннарның ортузунга агитас-массалыг ажылды экижидип, чонга «агаар халдашкынындан камгалалга белен» деп демдектиң I чергезиниң нормаларын дужаадыр ажылды чүгээр чорудуп келген. 1960 чылда ДОСААФ кежигүннериниң саны 1959 чылга деңнээрге 2171 кижиге өскен. Кызылдың, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Танды районнарның ДОСААФ организациялары хөй өзүлделиг болган.

Спорттун, радионун, мотоспорттун секциялары эки ажылдап турар апарган. ДОСААФ организациялары бир чылдың бирги чартыында хөй-хөй чолаачыларны, трактористерни мотоциклчилерни өөреткен. Радиоминиумга, соңуургакчы-чолаачыларга, моторлуг хемелер башкарарынга 266 хире кижилерни белеткээн. 200 хире ДОСААФ кежигүнери техниктиг спорттун I, II, III разрядының спортчулары апарганнар.

ДОСААФ организацияларының ажылында четпестер база хөй. Сут-Хөл, Бай-Тайга, Өөр, Эрзин, Тес-Хем районнарда ДОСААФ-тың район комитеттериниң штаттыг даргалары чок болганындан ында кандыг-даа ажылдар чоруттунмайн турар. ДОСААФ-тың районнар комитеттеринге ажылдаар кадрларны шын эвес шилип ап турар таварылгалар хөй. Барыын-Хемчик районнун ДОСААФ комитединиң даргазынга эш Голотаны депшиткен. Ынчалза-даа ол 8 айларның иштинде чүү-даа кылын чадап каан, ажылындан дужуткен. Сарыг-Сеп школазынга ажылдап турган, ажылындан үндүткен Миронюкту СЭКП райкомунун болгаш райкүүскомнун кандыг-даа сүмези чок турда-ла райпонун рекомендациязын өзүгаар районнун ДОСААФ комитединиң даргазынга депшиткен. Мындыг чорук ДОСААФ организацияларының мурнунда турар сорулгаларны күүседиринге шаптыкты кылып турар.

ДОСААФ Төп Комитединиң IV пленумунун доктаалы болгаш облкүүскомнун бо чылдың июль айдагы шиитпири ДОСААФ комитеттериниң ажылын шынгыызы-биле хынаар, оларга дуза чедирер болгаш чонну агаар халдашкынындан камгалалга белеткээр ажылды канчаар чорудуп турарын сессияларга дыннаарын ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүскомнарынга даскан. Ол ышкаш областың бүгү ДОСААФ организациялары бо чылдың декабрь 31-ге чедир «агаар халдашкынындан камгалалга белен» деп демдектиң I чергезин чонга дужаттырып доозары болгаш II чергезин дужаарынга белеткээри көрдүнген. Ынчалза-даа бо чугула шиитпирни чамдык черлерде ала-чаягаарлаашкын-биле күүседип турар. Оон түнелинде сентябрь I-ге чедир чонну өөретсе чогуур хыналда санныг үүгле 30 хуузу күүсеттинген болуп турар. Улуг-Хем, Чаа-Хөл, Каа-Хем, Танды, Барыын-Хемчик районнарда байдал тергиин багай.

«АХК-га белен» демдектиң II чергезиниң нормазының талазы-биле хөй-ниити инструкторларын белеткээр ажылче область-даа, районнардаа комитеттери амга чедир кирбээн. Областың кадык камгалал килдизи (эш Любимов), областын Кызыл Крест комитеди (эш Кирюшкин). «АХК-га белен» демдектиң хөй-ниити эмчи-инструкторларын белеткээр ажылды организастааннар. Көдээ черлерге техниктиг кадрларны белеткээр ажылдарда четпестер хөй.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга ДОСААФ-тың бүгү кежигүннериниң кичээнгейи үстүнде четпестерни эдеринче угланган турар ужурлуг. ДОСААФ организациялары отчёттуг үеде кылдынган ажылдарны ажылхерекчи өзү-биле чугаалажып, четпестерни илередип, ажыглаттынмаан аргаларны тып, техниктиг тускай эртемнигларни белеткээр, чонну АХК-ның аргаларынга өөредир, камгалалмассалыг болгаш спорт ажылдарын чаа, бедик чадаже көдүреринин оруктарын айтыр.

Хуралдарга ДОСААФ организацияларының бүгү ажылын экижидеринге чугула чүүл—ДОСААФ комитеттериниң организакчы ажылының деннелин бедидер хемчеглерже кичээнгейни угландырары чугула. Эки ажылдыг организацияларның мурнакчы луржулгазы-биле солчур, кежигүннериң чогаалыкчы инициативазын көдүрери чугулалап көөр херек.

ДОСААФ-тың отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга комсомол, профәвилел, спорт организациялары-биле ДОСААФ коллективтериниң харылзаазын быжыглаар дугайында айтырыгны, ол ышкаш организациялар аразынга социалистиг чарышты калбартып турган, ДОСААФ организацияларының материал-техниктиг базаларын тургузар ажылды чугаалажыры чугула.

Хуралдарны белеткелдиг, организастыг эрттирип, анаа кылыр илеткелди организацияның бүгү ажылын тодаргайы-биле айтып турар кылдыр кылырынга комитет кежигүннерин, партия, совет, профәвилел организацияларының төлөөлекчилерин киириштирер. Районнар комитеттериниң болгаш эге организацияларының кежигүннери комитеттер даргалары болгаш кежигүннерин депшидеринге, соңгуурунга эң кичээнгейлиг болур ужурлуг.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ.

Редакцияга чагаалар

Хүлээп алыышкынны чурумчудар

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның колхозтарындан курунеге сут, саржаг продуктуларын садарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш бистиң районда белеткелдер хүлээп алырының каттышкан пунктузун тургускан.

Ол пунктуда склад эргелекчизи Ворошилов колхоздардан келген саржагны чылдагаан чокка деңзизин казып хүлээп ап турар. Чижээ, Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозу чай дургузунда саржагны 23 удаа лужааган, ынчаарга дужааган санындала 4 — 5 килограмм саржагны казаш, ону сүтче шилчидерге 1500 кг хире херек кырында сагдынган сут шуут ис чок читкен.

Колхозтар саржаг кудар саваларын баштай деңзилеп алгаш, оон сөөлүнде иштеп турарлар. Ынчаарга складка хүлээп алырда фидоннарның деңзизин заводтан үндүрерде айтып каанын өзугаар чаңгыс чижек-биле хүлээп ап турары шын эвес. Чүге дээрге колхозтардан саржагны хөй кезиинде-ле тудалары, куржаглары үрелип калган фидоннарга кудуп эккеп турар. Ынчангаш дужааган саржагның деңзизи эвээжеп турарының кол чылдагааны ында.

Ол ышкаш, сут, саржаг продуктуларны хүлээп алган документилерни өй-шаанда кылып бербес таварылгалар эвээн эвес. Чижээ, 1959 чылда-ла районнун белеткел конторазының төлөөзи К Хүреш-оол «Кара-Хөл» колхозтан 1300 килограмм сүттү хүлээп алгаш, документиге ат салбаан. Ол сүттүң өртээ колхозтун агар санынга ам-даа кирбейн турар. Оон ынай колхозта уруглар садынга үндүрүп берген 1215 килограмм сүтке амга чедир кандыг-даа документ кылдынмаан.

Сут, саржаг продуктуларын курунеге садарын чурумчудуп, үстүнде айыттынган четпестерни чоокку үеде чайладыры эргежок чугула.

Х. ДОЙНУҢ.
«Кара-Хөл» колхоз.

Суурда үш аңгы чырык

Бай-Тайга районнун Тээли суурунун үш кол кудумчулары сайгылгаан чырыы-биле бир дески хемчээлдиг хандыртынмайн турар.

Суурнун эң артында «Малчын» кудумчузунда бажыңнарга чай дургузунда сайылгаан шуут кыппаан, а ортузунда Маркс аттыг кудумчуга сайгылгаан дендии чырык болуп, ында албан организация болгаш чурттарга бажыңнарга лампалар үргүлчү өртеним турар. Үш дугаар кол — «Пионер» кудумчуга ам ийи чыл дургузунда сайылгаан чырыы кошкак, имиртиң чырып, ында чурттакчларның, албан организациялерининиң кежээ ажылдаарынга, дыштанырынга таарымча чок байдалдарны тургузуп келген.

Районнун Коммунал ажыл-агый конторазынга хамааржыр ийи электростанцияларның ажылында четпестер барын үстүнде чижектер тодаргай көргүзүп турар.

Электростанцияларының кол механиги Андреев суурда электри четкизинде үрелиишкиннерни дүрген чайладыр түржүк, боду «доорадан» акша ажылдап алыры-биле аңгы-аңгы бажыңнарга сайылгаан киирип, оларга септелге ажылдары чоруткаш, арагалап турар.

Суурну сайгылгаан чырыы-биле бир дески хандырарының айтырыын чоокку үеде шиитпирлээр өйү келген.

С. ОНДАР.

Тээли суур.

Кышты дүжевейн турар

Чаа-Хөл районнун «Бурунгаар» колхозунун Бижиктиг-Хаяда хаван фермазының кышка удур белеткели уттундурган. Ында 100 ажыг хаван турар кажаанның септелгези чоруттунмаан.

Ол кажаанның шалазы чок, одаар печкалары үрелик, соңгалары ойбак хевээр, чем салып бээр оңгачалар чедишпес.

Ферма эргелекчизи эш М. Седенмол кышты безин дүжевейн турар. Соок кыш дүжүп келирге, ынча хөй хаванны оон канчаар ажаар деп турары билдинмес.

Д. ШОЙДАР.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Бии-Хем районнун «Кызыл тараачын» колхозунунЭэрбек участогу хөй кижи чурттакчылыг ажылагыйның бир улуг салбыры болуп турар. Маңаа мурнунда кижи эмнелгезиниң салбыры доктаамал ажылдап турган болгаш эмнелге черинге таарышкан эки бажың база бар. Бо чылдың эгезинден бээр ол эмнелге салбырының эмчилериниң ийи кижи халашкан. Ук участокка доктаамал ажылдаар эмчини тургузуп, чурттакчы чонга эмчи дузаламчызын чедирерин эш С. Багай-оол редакцияга бижээн.

Редакцияның чоруткан материалынга областың кадык камгалал килдизиниң оралакчызы эш А. Любимовтун дыңнатканы-биле алырга, ук эмнелге салбырынче медфельдшер эш Романовту чоруткан болгаш ында салбырның ажылын экижидери-биле хемчеглер алдынган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында

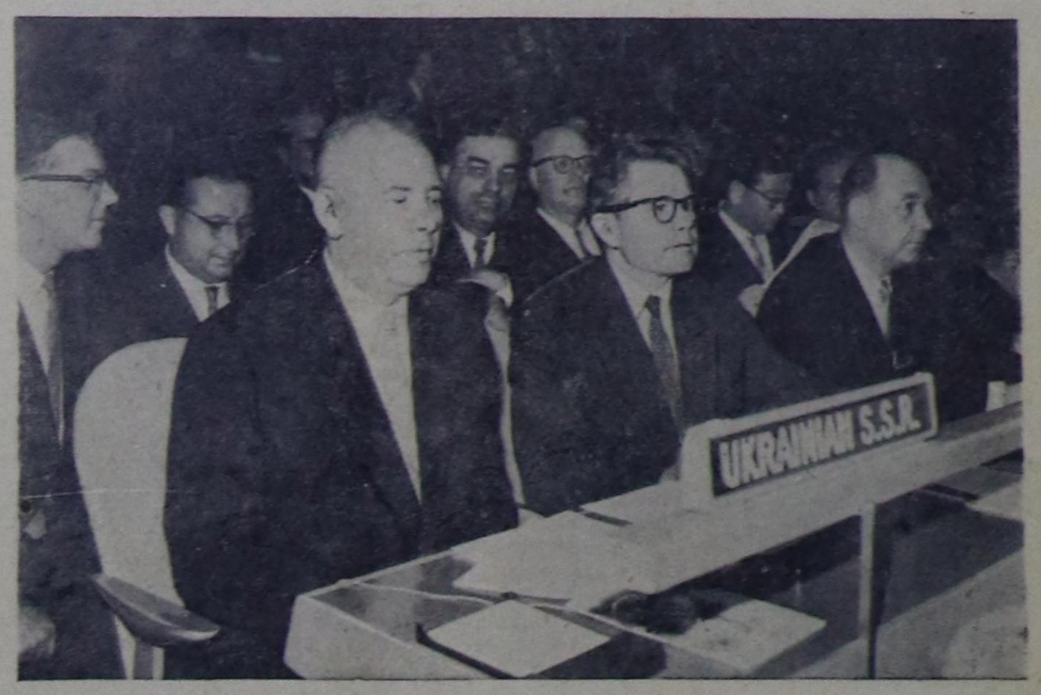

Нью-Йорк. КНО-нун Кол Ассамблеязының XV сессиязы.

Чурукта: Украин ССР-ниң төлөөлери сессияның хуралдаар залында. Солагай талазындан оң талазынче: Н. В. Подгорный, Л. Ф. Паламарчук, П. П. Удовиченко.

СЭТА-ның тускай фотокорреспондентизи В. Егоровтун фотозу.

Сентябрь 30-деги эртенги хурал

НЬЮ-ЙОРК, (СЭТА) сентябрьның 30-де Кол Ассамблеяның эртенги пленарлыг хуралы ук чернии-биле 10 шак 30 минутада эгелээн. Хүннүң эзлчөөнде — ниити политиктиг саналгонал солчуушкуннарын уламчылаары.

Хуралдың эгезинде харыы бээрибиле Польша Улус Республиканың төлөөлериниң баштыны Владислав Гомулкага сес берген.

Великобританияның премьер-министри Кол Ассамблеяга чугаалаан чүүлүнге холбаштыр дүүн Барыын Германияны камгалап турду деп В. Гомулка чугаалаан. Польша төлөөлериниң баштыны бодунун чугаазында Барыын Германияны милитаризастап турарының барымдаларын Макмиллан буруу шаап шыдаваанын айыткаш, польша черлерни Барыын Германияның негеп турар чоруу хандыртынар дээрзиниң дугайында Аденауэрниң чугаалааның сагындырган.

Барыын-герман шериг ядролуг чепсекти аңаа бээрин ажыы-биле негээн болгай деп Гомулка уламчылаан. А. Аденауэр болза Федеративтиг республикага тактиканы атомнуг чепсээн чок болдурарын күзеп турар кижи дээрге шуутла мелегей кижи деп медеглээн болгай. Польшаның кызыгаарларының шуут шиитпирлеттингенин польша чазак болгаш оон эвилелчилери-даа чаңгыс эвес удаа демдеглеп турганнар, ынчангаш Макмиллан болза ол кызыгаарларны шериг өзүзү-биле эде көөрүнүн негелдезиниң кайы хире шыңгызын билип көөр ужурлуг.

Англи премьер-министриниң амгы политиказын делегейниң ийиги дайынының үеинде Чемберленниң политиказы-биле деңнээш, Гомулканың шиитпирлин-биле чугаалааны: Макмиллан болза Польшаны Барыын Германияны деткириниң салыглаашкынына ажыглаар адырык копеек ышкаш кылдыр көрүп турар-дыр. Бистиң кызыгаарларывысты амгы үеде чүгле польша шериг эвес, а Варшава керээзиниң бүгү киржикчилери камгалап турар.

Гомулка бодунун чугаазында Макмилланның хоп-мегезин херек кырында барымдаларны көргүзүп турган, чылча шапкан.

Дараазында Эфиопияның премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Аклилоу Абтеволд бодунун чугаазында бодунун улустарының даштыкы кулданыышкынга удур демиселиниң болгаш Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкиниң төөгүзүн тодаргайы-биле чугаалаан, 45 миллиондан эвээш эвес африканнар аңаа колониалдыг өзү-чурумнун адаанда үё-човуурун төдүп турарлар деп демдеглээш, оларның чамдыктарының 400 ажыг чылдар дургузунда хилинчектенин келгенин айыткан. Африкага дузалаарының онза фондузун тургузарын Аклилоу Абтеволд сүмелээн.

Чепсегленишкинни дүжүреринин дугайында эң чугула айтырыгны шиитпирлээринин үези келгенин Эфиопияның төлөөлериниң баштыны онзалап айыткан.

Оон соонда Сауд Аравиязының күрүне министри Ахмед Шукейри чүве чугаалаан, Кол Ассамблеяның сессиязының төлөөлерин өөлдек эвес аажылап турарын демдеглээн. Ол, совет төлөөлериниң баштыны, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтун хуу шынаарларын үнелеп турарын чугаалаан. Улустар аразының херектериниң уран үүлүнүн улуг мастери—премьер Хрущев Ассамблеяның мурнунга чүгле чугула айтырыгларны салган эвес, харын-даа билдинмейн турган шиитпирлерни тургускан. Премьер Хрущев болза чүгле күрүне баштыны эвес. Ол—оон-даа артык. Ол херек кырында—делегейниң социал, политиктиг болгаш экономиктиг корум-чурумунун илередикчизи болуп турар. Бир эвес Каттышкан Нациялар Организациязы Хрущевтун саналын өзүгаар тайбынче баар орукту эдербес болза, амгы делегей байдалында КНО бодунун хүлээлгезин долузу-биле күүседип шыдаваадаа деп ол чугаалаан.

Сауд Аравиязының төлөөлекчизи оон ынай африка болгаш ылангыя алжир айтырыынга тодаргай доктааган. Дараазының чугула айтырыы болза Мавритания болуп турарын Шукейри айыткан. Мавритания бодунун девискээринин-даа, чурттакчыларының-даа талазы-биле Марокконун чарылбас кезээ деп ол чугаалаан. Мавританияның Марокко-га каттыжары дээш демиселин деткиринге күженишкинивисти харамнанмас бис деп Сауд Аравиязының төлөөлериниң баштыңы чугаалаан.

Шукейри бодунун чугаазында оман улустун маадырлыг демиселин болгаш Барыын Ирланның дугайын айыткан.

Сауд Аравиязының төлөөлериниң баштыңы чугаазының түнелинде бедик деннелдиң чөвүлел хуралының айтырыынга тодаргай доктааган. Сауд Аравиязының төлөөлериниң удуртукчузунун антиимпериалистиг, шынгыы чугаазын Кол Ассамблеяның төлөөлери улуг кичээнгей-биле дыңнааннар. Барыын чүк чурттарының колониалдыг политиказын оон дидими-биле сойгалап илереткени, колониализмни сес-биле эвес, а херек кырынга узуткаарынче оон шынгыы кыйгырыы төлөөлериниң динмиттиг адыш часкаашкынын үргүлчү болдуруп турган.

А. Шукейриниң чугаазының соонда Кол Ассамблеяның сентябрь 30-деги эртенги хуралы ук чернии-биле 13 шак 20 минута турда хаг-дынган.

Сентябрь 30-деги хүндүсү хурал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрьның 30-де, Ассамблеяның 3-кү сессиязының хүндүсү хуралы ажыттынарынга 10 минута четпейн турда, совет төлөөлериниң баштыңы Н. С. Хрущев залга чедип келген.

Хуралга эң-не баштай Чехословакияның даштыкы херектер министри Вацлав Давидке сес берген. Ол бодунун харыы чугаазында Англияның премьер-министри Макмилланның барыын-герман милитаризмни болгаш өжөргектериниң камгалаанын буруу шаапкан. Англи төлөөлекчи чеже-даа оралдашса, Чехословакияның президентизиниң чугаазында шынныг чоруктарны буруудадып шыдаваан деп Давид демдеглээн.

Герман империализми Макмилланның көрүп турары дээрге, оон мурнунда турганы Евиль Чемберлен ышкаш кылдыр сагындырып турарын медеглээш, Давид оны шыңгызы-биле шүгүмчүлээн.

Индонезияның президентизи Сукарно индир кырынга көстүп келирге, төлөөлер динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Ырак-узак болгаш калбак-делгем архипелагта 92 миллион кижилиг бодумнун улузумнун мурнундан силерниң мурнунарга чугаалап тур мен деп Сукарно медеглээн.

Беш чылдарның мурнунда, Азия болгаш Африка чурттарының Бандунгка болган конференциязынга чүгле 29 чурттарның төлөөлекчилери өлүрушканнар деп президент демдеглээн. Бо хүн мында кайы хире хөй хостуг улустар төлөөлеттирип турар-дыр! — деп Сукарно магадаан. Мен оларны санап турбас мен, ынчангаш бо эвдиг эргий көрүп-даа көрүнүпем! Ынчангаш амгы үе болза нацияларның тургустунар үеи, нацияларның көстүп келир үеи-дир деп чугаалаар болзумза, шын чугаалааным ол болур. Дүүн ол бодуушкун Азияга эгелээн, ынчалзадаа ол ам-даа доостунмаан. Бо хүн ол болуушкун Африкада база-ла эгелээш, уламчылавышаан.

Азияның болгаш Африканың нацияларының КНО-да шуптузу төлөөлеттинмээнинге хомудан турарын Сукарно илереткен. Кандыг-даа нацияны, эң ылангыя эрте-бурунгу, мерген угаанныг болгаш күчүлүг нацияның төлөөлеттинер чоруун хүлээп албайын турары-биле бо организация сулараттынган деп ол уламчылаан.

Президентиниң уламчылааны: Мен Кыдаттың дугайын ынчан тур мен, мен болза коммунистиг Кыдат деп үргүлчү алап турары болгаш биске кара чаңгыс чурт— Кыдаттың дугайын чугаалап тур мен.

Империализм болгаш ону камгалаар деп демисел деңгерге делегейге тайбынныы канчаар-даа аажок улуг дайзыны деп Сукарно демдеглээн. Империализм ам-даа өлбээн. Иет, ол өлүп бар чыдар: «Иет, төөгүнүн агымы оон ирих-чыдыг үүлдерин чүүй шаппышаан, оон үндезин-дазылдарын тура шаап турар. Иет, хамаарышпас чоруктун болгаш национализмни тиилээри чайлаш чок. Мен ам бодумнуң азий болгаш африк акы-дуңмаларымның мурнундан чугаалап турарымны билип тур мен. Национал хамаарышпас чоруктун болгаш бот баш миннириниң бурунгаарлаашкынныг тиилеттирбес базымынга удурланып турарлар дээрге согурлар-дыр. Доктаатынмас болуушкунну дедир тыртарын күзеп турарлар боттарынга болгаш бүгү делегейге айылдыг чорукту кылып турарлар.

Чепсегленишкинни дүжүреринин айтырыынче шилчээш, Сукарнонун чугаалааны: чаңгыс-даа кижи водородтуг бомбаны ажыглаар эрге чок. Чаңгыс-даа нация бүгү-ле нацияларның узуткаашкынын болдурар эрге чок.

Азияның чону атомнуг бомбалаашкынның когаралынга таварышкан деп демдеглээш, Сукарно уламчылаан: Азияның улустарынга база катап кыжанып турар-дыр... Бистер Чөөн чуктүү-даа, Барыын чуктүү-даа дайзыннары болбайн турар бис. Бистер—бо делегейниң кезик-чамдыызы бис, ынчангаш дузалажырын күзеп турар улус бис.

Оон бодап турары-биле алыр болза чепсегленишкинни дүжүреринин галазы-биле чүгле нейтралдыг чурттарның базыышкыны эки түнелдерге чедирип болурун индонези төлөөлериниң баштыны илереткен. Ынчангаш ядролуг шенеделерни сокседыр дугайында айтырыгны шиитпирлээри чепсегленишкинни дүжүреринче чугула базым дээрзин ол демдеглээн.

Төнчүзү 4-кү арында).

Өрт айыылын болдурбас

Бүдүрүлгеге болгаш чурттарга бажыңнарынга өрт айыылын болдурбазының чурумнарын сагыыры бүгү-ле ажылдакчылардан болгаш бажыңнар эзелериниң шынгыы негеттиниң турар. Ол чурумнарны сагыырын боттандырбаан таварылгада күрүнениң болгаш хамаатыларның өт-хөренгизинге когаралдыг өрт айыылы болган чок-ла өскээн болур.

Өрт болза оъдун өжүрбээн папирос сывын азы серегни ыяжын кайы-хамаан чокка октаанындан, тудуг чанынга, арга-арыг иштинге өрттү өжүрбейн хевээр каганындан, печкаларны одаарыпын, электри плиталарны, керосин лампаларын, керосиннарны, электри дериглелдерни ажыглаарының чурумнарын хажыткавындан өскүү болур. өрттүн өскүүрүнүн үстүнде ышкаш өске-даа чылдагааннарын болдурбас дээш хынамчалыг демисежип турар черлерге бо айыылдың таварышпазы билдингир.

Ындыг болза-даа ол чурумнарны шынгыы сагывайн, ону харыысалга чокка көөр чоруктар чүгле чамдык бажың эзелериндe эвес, харын бүдүрүлге, албан, организация черлериниң удуртукчуларының талазындаа барын дараазында фактылар тодаргай херечилеп турар. Чижээ, Кызылдың комсомол кудумчузунда № 87 ниити чурттарга бажыңының коридорунга хамааты Черепанова керосинни кывыскаш, өөн каапкан турда, оортан чалбыыш өскээш, ханага чатты берген. Ол өрттү чүгле кожа чурттакчылар көргеш, ол-ла дораан өжүрүп каан.

Бо чылын июнь айның 1-де Чаа-Хөл районнун Булун-Терек школазының интернадының склад эргелекчизи турган Докталай дээрзи болу эзиртир арагалап алгаш, столоваяга продуктулар үндүрүп бээр кылдыр складче кадайын чорудуп каарга, ол аңаа таакпылап турган, өрт үндүрген. Өртектиг үүлдерби-ле кады склад шуут кыва берген, өрттүн чалбыыжы интернаттын ниити чурттарга бажыңынче унашкаш, өске-даа бажыңнарже дамчып болур апарган.

Ынчан ол интернаттың таңныылы турган Тюлюш күрүнениң өт-хөренгизин өрттен камгалаарының улуу, харын ажылынга үнмейн арагалап турган болган. Оон туржук, ол школаның директору Кара-Доңгактың талазындан янзы-бүрү чылдак-биле өртке удур хемчеглерни боттандырбайн турганы аңаа базалерээн. Күрүнениң өт-хөренгизин камгалаарынга харыысалга чок чоруун илереткен Докталай биле Тюлюш олар кеземче харыысалгазынче киргеннер.

Областың тудуг организацияларының удуртукчуларының талазындан чаа тудугларны өртке удур камгалаарының боттуг хемчеглерин албайн турарлар. Чижээ, «Тыва тудуг» трези кызылдың бус-турбина электростанциязын ажыглалга киргениниң сөөлүнде өртке удур камгалалдың хемчеглерин ийи чыл дургузунда күүседип бербейн турган. Хову-Аксы болгаш Ак-Довурак бүдүрүлгелериниң удуртукчулары эштер Саепко, Серов олар областың өртке удур хайгаарал черинин негелделерин күүсетпейн турарлар. Оон уламындан ылангыя Ак-Довурак бүдүрүлгезиниң чаа тудугларына өрт айыылы болгулап турган.

Дүүгт ажаап алыышкынының, тараа белеткелиниң үеинде тараа хүлээп алыр пунктуларга, шаннарга, складтарга, агрегаттарга өрт камгалалын күштелдирген турар ужурлуг. Ындыг турда-ла чамдык ажылагый удуртукчулары бо чугула хемчеглерни боттандырбайн турарлар. Бии-Хем районнун «Искра» колхозунун (даргазы эш Дежнев) шаныга тараа кургадыр машинаны шын эвес ажыглап турганындан чоокта чаа аңаа өрт үнген чоруктун фактызы бар.

Ол шаңга чыткан чүс-чүс тонна тарааларга, а ол ышкаш шаннын тудугларына өрттүн айыылы дирелген турда, облкүүскомнун ИХЭзиниң аңаа шефтеп турган ажылдакчылары эштер Доскутова, Куулар, Шулаков болгаш Яровикова олар ону чогуур үеинде өжүргеннер. Чөөн-Хемчик районнун Ленин аттыг колхозунга тракторист Монгуш трактор нун септелгезин чорудуп тура, ыар өрттенишкинге таварышкан, оон уламындан механизатор өлгеп болуп турар чорук ыкда ажыл-агый удуртукчуларының талазындан өртке удур камгалалды күштелдиреринин чугулазын айтып турар.

Кызын печкаларны үргүлчү одаары, бүдүрүлгелериниң машиналарын от-биле чылыдары эгелээн үеде өртке удур чогуур хемчеглерни алыры чугула. Эрткен чылын декабрьда Элегестиң шакта эргелелиниң Кызыл-Хавак участогунун ажылчыны Середкина дээрзи дизель машинаны чылыдар соруулга-биле оон адаанга от кыпсыптарга, оортан чалбыыш үнгеш, электростанция бүгү дериглелдери-биле кады өрттенген турган болгай.

Печкаларның үрелгениниң, чамдык таварылгада оларның шын эвес салдынганындан өрт өөскүүр чорукту болдурбас төлээде, бүгү одалга системазын, а ол ышкаш өртке удур камгалалдың бүгү херекселдериниң барын хынаары чугула. Ылангыя уругларның болгаш культура-чыдыышкынның албан черлеринге, бүдүрүлгелерге, садыг, складтарга колхозтарның болгаш совхозтарның мал кажааларынга, септелге мастерскияларынга бо талазы-биле хынаалданы онза күштелдирер херек.

Бүдүрүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунгулаан өртке удур эки-тура дружиналар өрт айыылын чайладыр талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга, а ол ышкаш өөскээн өртту өжүреринге чугула рольду ойнаар ужурлуг. Ол дружиналарның начальниктери болгаш кежигүннери хамаарышкан объектилеринге өртке удур камгалалды хандырарын харагалзаар хүлээдгелиглер.

Улуг-Хем районнун «Күш-ажылдың хостуу», Эрзиниң «Кызыл ыылдыс», Барыын-Хемчиктиң «Кызыл тараачын» колхозтарында болгаш «Барлык» совхозта өртке удур эки-тура дружиналар боттарының ажылының эки үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Ындыг болза-даа чамдык колхозтарда ол дружиналар ам-даа тургустунмаан. Чижээ, Тес-Хем районун Ленин аттыг болгаш «Чодураа» колхозтарында дружиналар чок болгаш өрт айыылынга удур камгалал база кошкак болуп турар.

Тес-Хем, Сут-Хөл болгаш чамдык өске-даа районнарда шагдаа салбырларының өртке удур хайгаарал черлериниң четпес ажылын база демдеглеже чогуур. Олар чүгле четпестерни илередири-биле кызыгаарлаттынмайн, харын өртке удур бүгү хемчеглериниң шудургу организакчылары болур хүлээлгезин четпес боттандырып турар.

Өрт талазы-биле айыылдыг кышкы үениң эгелээри-биле холбаштыр ажыл-агыйның удуртукчу бүрүзү, партия, комсомол, профәвилел организациялары болза боттарының бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда өртке удур камгалалдың байдалын катап, катап эки хынаар, чаңгыс-даа объектиге өрт айыылын болдурбас дээш бүгү хемчегни алыр хүлээлгелиг.

Н. ВОРОНЦОВ,
облкүүскомнун ИХЭ-зиниң өрт камгалал килдизиниң эргелекчизи.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XV СЕССИЯЗЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында.).

Ядролуг шенелделерни амгы үеде чүгле соксаткан, а хоруваан дээрзинче кичээнгейни угландыргаш, Сукарно чепсегленишкинни дүжүреринің эргежогунун дугайын тодаргай чугаалаан.

Империализм туруп турар үеде чепсегленишкинни бүрүнү-биле дүжүрери безин быжыг тайбыңны хандырбас деп Сукарно чугаалаан. Алдар-ат чок империализмни мөңгезин-биле узуткаар дээш кады ажылдажылганың эргежок чугулазын чүрээмниң ханызындан ооң ужурунда чугаалап тур мен деп ол демдеглээн.

Империализм кайда-ла турарыл, ооң чепсектиг күштери кайда-ла турарыл, ол черге ёзулуг айыылдыг байдал тургустунар деп ол уламчылаан. Барын Ириандa байдал шакла ындыг. Барын Ириан — Индонезияның кырында чарып келген колониалдыг селеме-дир. Ында туруп келген байдал болза дүшкүүрлүг чоруктуң чылдагааны болбушаан, тайбыңга кыжаныышкын болур деп ол уламчылаан. Чүгле колониализмниң болгаш империализмниң туруп турарындан тайбыңга кыжаныг үнүп турар.

Ооң соонда индонези төлөөлекчи Конгода байдалче шилчээн. Конгонуң айтырыы — колониализмниң болгаш империализмниң айтырыы деп ол демдеглээн. Индонези төлөөлернің баштыны колониализмниң кара-сатыштыг бүдүжүн айыткаш, империализмниң согур чепсээ болуп хөделбенер деп медеглээн.

Индонезияның президентизи Аллжирде дайынны хай-халаптыг чорук деп адаап, ол айтырыгны тодаргайы-биле чугаалаан. Алжирге хамаарышпас чорукту ыяавыла тыпсыр деп бодап турарын ол илереткен.

Индонезияның баштыны ооң соонда бодунуң чорудуп турары нейтралитеттиг политиказын чугаалаан. Бистер Европадан-даа, Америкадан-даа хөй чүүлдерни өөренип алган бис. Бистерни Линкольн болгаш Ленин-даа, Кромвель болгаш Гарибальди-даа сорук киирип турар деп ол чугаалаан. Колониализмнин бузундуларының кырынга шынныг болгаш чечектелиишкинниг күрүнени тургузары дээш бистин-биле калы демисежип турар кижилер болза Маркстың болгаш Энгельстин чарлааны дем-каттыжылгазының базы экономиктиг хосталганың идеалдары-биле сорук кирбейн барбас.

Ооң соонда Сукарно Индонезияның политиказының үндезилеттинип турары «Панчащиланың» беш принциптериниң дугайын чугаалаан. Кайда-ла ядыы болгаш бай кижилер барыл, мөлчүкчүлер болгаш мөлчүткеннер бар болдур, аңаа чөрүлдээ тыштып келир. Мөлчүгделди узуткап каарынарга, чөрүлдээ база чидер. Империализмни болгаш колониализмни узуткаары бир күрүненің өске күрүнени мөлчүүрүн база узуткаар апаар.

Дараазында Сукарно КНО-нуң Уставының дугайын чугаалаан, ол ам эргижирээн деп айыткан. Дайын сөөлүнде үш улуг болгаш доктаамал болуушкуннар-биле ужурашкан бис. Оларның биргизи — социалистиг чурттарның көдүрлүүшкүү болган. Ону 15 чылдар мурнунда Уставты чогаадып тургаш, баш удур көрбөннеф. Ийигизи — национал болгаш экономиктиг хосталганың улуг чалгыы-дыр. Үшкүзү — техниктиг улуг чедиишкин деп ол чугаалаан.

Чугаазын доозарда Сукарно Гананың, Индияның, Каттышкан Араб Республиканың, Югославияның, Индонезияның төлөөлериниң мурнундан резолюция төлевилелин киирген. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының болгаш ең чугула айтырыгларны шиитпирлээриниң эрге-ажыктарын барымдаалаан. баштайгы базым кылдыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының болгаш Каттышкан Штаттарның президентизиниң хууда харылзааларын катап тургузарын Кол Ассамблея дилээр ужурлуг деп төлевилелде сүмелеп турар.

Дараазында Индияның премьер-министри Неру медеглел кылыры-биле сөс алган. Мээң өнүүм, Индонезияның президентизи Сукарнонуң киргени резолюция төлевилелин Кол Ассамблея ам чаа-ла дыннады деп ол чугаалаан. Мен бодумнуң таламдан ол резолюцияны тускай киирип тур мен.

Ол санал кымның-даа талазындан удурланыышкынны албаан, ынчангаш КНО-нуң секретариады ук резолюцияны дараазының неделязында чугаалажып көрүп чадавас деп чарлаан.

Колумбияның даштыкы херектер министри Утурбай Айяла бодунуң чуртунуң экономика талазы-биле бергедээшкинин айыткан.

Октябрь 1-деги эртенги хурал

НЬЮ-ЙОРК, октябрь 1, (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Октябрь 1-де эртен Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралын чыылдырган, аңаа хүн айтырыын бадылаар болгаш хүн айтырыынга кирген үүлдерни кала чугаалажырын болгаш чурумун доктаадыр ужурлуг турган.

Түс чернии-биле 10 шак 30 минута (Москваны-биле 17 шак 30 минута) турда Совет төлөөлернин баштыңы Н. С. Хрущев КНО-га чедип келген. Ол, залга кирип келгеш, төлөөлер-биле мендилешкеш, польша төлөөлериниң столунче угласш чорупкан, аңаа В. Гомулка-биле чугаалашкан дараазында Н. С. Хрущев бодунуң олудунга олуруп алган. 11 шакта дарга хуралдың ажыттынганын чарлаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүн айтырыының дугайында сүмелерни киргени Кол Комитеттин илеткелин көөрүнче Ассамблея эгелээн. Сессияның хүн айтырыының үүлдериниң чурумунуң дугайында Кол Комитеттиң саналын Ассамблея чугаалажып көрүүшкүн чокка хүлээп алган. Мооң-биле кады Совет Эвилели резолюциялар төлевилелдерин Ассамблеяга көөр кылдыр киргген. Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында, Совет Эвилелинге удур АКШ-тың аргессчи үүлгедиглериниң дугайында айтырыгларны база колони чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны Ассамблеяның пленарлыг хуралдарынга чугаалажып көөр кылдыр шилчидип бээрин ол резолюцияларда саналдап турар. Бо айтырыгларны кол комитет, АКШ-тың албадаашкыны-биле. Политиктиг Комитетке шилчидип бээр деп сүмелээни билдингир болгай.

КНО-га Кыдаттың төлөөлеттиреринің дугайында айтырыгны сессияның хүн чурумунга киирер дугайында ССРЭ-ниң саналын хүлээвезин Ассамблеяга сүмелээр кылдыр АКШ-тың албадаашкыны-биле Кол Комитеттин хүлээп алган резолюциязының америк төлевилелин баштай чугаалажып көөрү-биле тургускан.

АКШ-тың КНО-да доктаамал төлөөлекчизи Уодсворттуң барымдаа чок болгаш мелегей саналы залга дыннадып турган, улусчу Кыдат КНО-нуң кежигүнү болурунга «төлептиг эвес» дээр чүвени көргүзерин ол оралдашкан. КНО-га Кыдаттың төлөөлеттирер дугайында айтырыгны сессияның хүн айтырыынга киирер дугайында Совет Эвилелиниң саналын хүлээвезин базы КНО-дан чанкайшичини ойладып үндүрер болгаш КНО-да дүрүмнүг олудун КУР-га тыпсыр дугайында кандыг-бир саналдарны сессияга чугаалажып көөрүн баш удур болдурбас кылдыр Кол Комитетке АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң дөгээни резолюцияны бадылаарынче Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралын Уодсворт кыйгырып турган. Кыдат улустуң бодунуң чуртунда тургузуп алган күрүне болгаш ниитилел тургузуу АКШ-ка таарышпас болган ужурунда бо шагда-ла өйү келген айтырыгны шиитпирлээрин ооң чазаа моондактап турар дээр дугайында совет төлөөлериниң киргген тезизин америк төлөө буруу шаап көөр аргажок болган. КНО-нуң ажылынга 600 миллион кыдат улустуң киржиринге моондактап турар бодунуң черлик туружунга үндезин кылдыр америк төлөө Көрейге Кыдат «агрессия кылган» дээр дугайында төгейленчек чылдактарын катаптап, КНО-га КУР-ну хүлээп ап болбазын «көргүзүп турар» чаа чылдактар кылдыр «Тибет айтырыы» дээр чүвени база катап айтып турган. Пекиниң даргазы Пын Чжэньвиң АКШ-ты империалистиг күрүне деп адап, Конгога Хаммаршельдиниң хөделишкиннерин шүүмчүлээн саналын Уодсворт айтып турган.

Кыдат улуска хамааржып турар Тайвань ортулукту хостаарынче КУР-нуң чүткүлүн бүгү-ниити тайбыңга «кыжаныг» кылдыр көргүзерин Уодсворт оралдашкан.

Америк төлөө КУР-да иштики корум-чурумнарны база каржызы-биле нүүлдеп турган. АКШ-тың чазаанын туружунуң бүгү-ле барымдаа чогун болгаш тайбыңның хөрээнге ооң хоралыын АКШ-тың төлөөлекчизиниң черлик саналы база катап көргүскен, Каттышкан Нациялар Организациязында 600 миллион кыдат улустуң дүрүмнүг эргелерин катап тургузарынга АКШ-тың чазаа чаңгыс бо чылын удурланып турар чүве эвес-ле болгай.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка сөс берген. Ассамблеяның индиринге ооң үүнүп келгенин зал дициттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Совет чазактың баштынының чугаазы Каттышкан Нациялар Организациязында Кыдат Улус Республиканың дүрүмнүг олудун аңаа тыпсырының эргежок чугулазының дугайында айтырыгта турасказаттынган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ ЧОРУДАРЫН СУВАННА ФУМАНЫҢ ЧАЗААНГА ПАТРИОТТАР СҮМЕЛЕП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостан ында алдынган дыннадыгларны ёзугаар алырга, Нео Лао Хак Сат партияның ТК-зы партияның төлөөлекчилери-биле чугаалажыышкыннарны доп-дораан эгелээрин Суванна Фуманың чазаанга сүмелээн.

Сүлчээчилер-биле шиитпирлиг демиселди чорудуп, оларның агентилерин армиядан болгаш чазактан ойладып үндүрерин, патриоттарга удур кандыг-даа дерзии чоруктарны соксадырын, Нео Лао Хак Саттың төлөөлекчилериниң киржилгези-биле коалистиг чазакты тургузарын патриоттарның партиязы чазакты кыйгырып турар. Тайбыңның болгаш нейтралитеттиң политиказын боттандырарының, ССРЭ, КУР, ВДР-биле болгаш Лаостуң бот-эргезин хүндүлеп турар өске-даа чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны тургузарының, а ол ышкаш Совет Эвилелинден, Кыдаттан дузаламчының база экономика, политика талазы-биле кандыг-даа негелделерни холбаштырбайн турар дузаламчының өске-даа чурттардан алырының эргежок чугулазын медеглелде демдеглеп турар.

Нигерияның кырында хамаарышпас чоруктуң тугу

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерия Федерациязының хамаарышпас чоруун чарлааның байырлыг ёзулалы октябрь 1-де орай кежээ хоорайның аът чарыштырар черинге хөй улустуң киржилгези-биле болган.

60 чурттардан келген даштыкы төлөөлер, ооң иштинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Ш. М. Арушанян баштаан Совет Эвилелиниң төлөөлери киришкен ол байырлыг ёзулал шериг парады-биле ажыттынган, ук ёзулал 2 ажыг шак үргүлчүлээн. 23 шак 55 минутада Нигериянның премьер-министри Балева биле британ генерал-губернатор Робертсон тускай индирже үнүп келгеннер. Британ гимни ойнап турда нигер далайжыларның хүндүлүг танныылы британ тукту дүжүрген, а ооң соонда хөгжүм он-он мун нигерлериниң динмиттиг адыш часкаашкыны-биле чаа африк күрүненің национал гимнизин ырладып күүсеткен. Хамаарышпас Нигерияның национал тугу аът чарыштырар черниң кырынга хөлбенейни берген. Шак ол чуртка чүс чыгыы чыл үргүлчүлеп келгеи британ эжелел ооң-биле доозулган.

Национал тукту көдүрүп үндүргенинің соонда өөрүшкүлүг болуушкунга алдар болдурган байырлал бир шактың дургузунда үргүлчүлээн. «Бистер хостуг бис», «Хамаарышпас чорук делгерезин!» деп мун-мун кижилер кыйгырып турганнар.

Лагостуң кудумчуларынга дүнү өттүр улустуң селгүүстээшкини үргүлчүлээн.

Колонизаторлар кажарлап турарлар

ПАРИЖ. (СЭТА). Даштыкы информас Агентилелдериниң дыннадып турарын ёзугаар алырга, конго үймээнчилериниң баштыны үймээнчи Мобуту, Касавубу-биле сүлчээлежип алгаш, «төгерик столдуң ниити конго конференциязын» чыылдырар сорулга-биле базымнарны кылып, аңаа саттынымкы Чомбе, Калонжи болгаш өске-даа ол чергелиглерни киириштирбишаан, бодунуң бүгү-ле талалакчыларын чалап келдирер бодап турар.

Мобутунуң бо аргазы болза, Конгонуң Патрис Лумумбага баштаткан чазаан чайгылыш чокка деткип турары, чурттуң дүрүм ёзугаар сонгуттурган парламентизиниң аталдарын баксырадыр дээр оралдажыышкын болур деп, Леопольдвильде политиктиг хайгаракчылар көрүп турар.

Колонизаторларның чаа сүлчээзин сойгалавышаан, премьер-министр Лумумбаның чоокта чаа парлалга конференциязынга медеглээни болза, сентябрь 30-де конго парламентиниң ооң албан кылыр черинге болган тускай хуралы төп чазакка бүзүрелин база катап илереткен. Ол хуралга адакы палатаның 74 кежигүннери болган 40 сенаторлар олурушкан, олар болза «ийи палаталарның хөй нуруузу» болур деп ол демдеглээн. Франс Пресс агентилелиниң дыннадып турары-биле алырга, моон-биле холбаштыр премьер-министриң медеглээни болза, бир эвес Касавубу биле Мобуту «төгерик столдуң конференциязын» чыылдырып шыдаптар-даа чүве болза, аңаа олурушпас мен. Ындыг конференцияны чүгле Конго чазактың чөпшээрели-биле чорудуп болур деп Лумумба чугаалаан.

«Албандан үндүрткен чамдык дужаалдыг кижилер «полицейжилерге акша берип, оларны менээ болгаш мээң чазаамга удур көдүрлүүнче күткүп турган дээрзин көргүзүп болур мен деп, Лумумба ооң ынай медеглээн.

Конгодан кээп турар дыннадыглардан ап көөрге, сүлчээчилерниң аразында көрүлдээлер чидигленип турар. Мобутунуң «чурттуң түр чазаа» кылдыр тургускан «чингине комиссарларның чөвүлелиниң» кежигүннерин сентябрь 30-де Касавубу барын талаккы чурттарның чамдык дипломаттарынга таныштырганынга таарзынмас чоруун Мобуту илереткен. Мобуту болза Касавубунуң ол чоруун «мээң эргемге» болгаш эрге-чагыргамга халдаашкын кылдыр көрүп, таарзынмайн тур боор деп Леопольдвильде бодап турар үүл бар.

Өске талазында Франс Пресс агентилелиниң дыннадып турары болза, Катанганың «чагырыкчызы» Чомбе Мобутунуң чоруткан төлөөлерин хүлээп албас. «Төгерик столдуң конференциязынга» Катанганың бүрүн башкаланыры дээш чүткүп турар Чомбени ол төлөөлер чалаар ужурлуг турган.

БЕЛГРАД. (СЭТА). Танюк агентилелдиң корреспондентизиниң Нью-Йорктан дыннадып турарын ёзугаар алырга, Конго сенаттың даргазы Окито Касавубуга чагаа чорудуп, Катанганың янзы-бүрү пунктуларында тура-халыышкынга үнген чонга удур Чомбениң шаажылал кампаниязын калбаа-биле чорудуп турарын ында айыткан.

Касаиде саттынымкы Калонжиниң талалакчылары ындыг чергелиг үүлгедиглерни кылып турда, Чомбениң дээрбечилери оларга база дузалап турар деп Окито ооң ынай айыткан. Калонжиниң жандармары бажыңнарны өртедип, тура-халыышкынга үнген аймак улустарны күш талазы-биле узуткап чок кылып турар. Касавубунуң дуюкаалап турарын болгаш идепкей чок чоруун Окито бодунуң чугаазынга буруу шапкан.

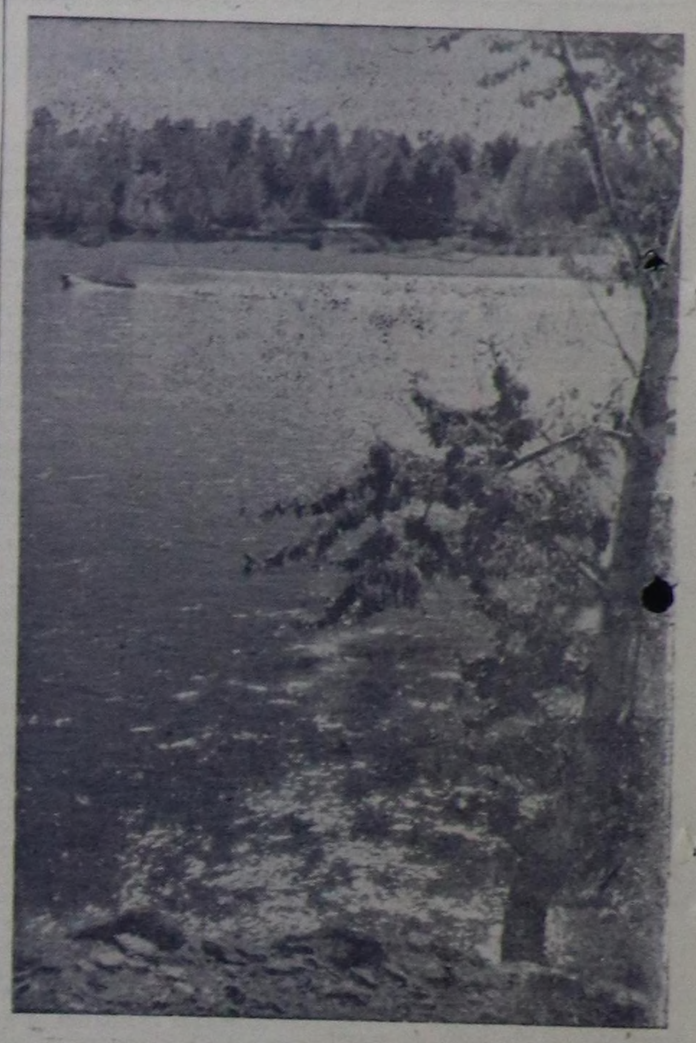

Каа-Хемниң делгемнериндe.

Фотоотюд В. Лутковтуу.

Көжүп чоруур делгелге

Бистиң областың районнарынче музейниң делгелгезин көргүзүп, ооң-биле кады музейге херектиг янзы-бүрү материалдар чыып алыры-биле область музейи эртем ажылдакчылары Крестинский болгаш Берман оларга улурткан экспедициязын организастап үндүргеи. Олар зоология коллекцияларын, гербарийлерни, этнографтыг болгаш колхоз, совхозтарның сайзыралының төөгүзүнге хөлбашкан материалдарны чыып алырлар.

Тес-Хем, Эрзин, Өвүр, Чаа-Хөл районнарының болгаш Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңнарынга, көдээ клубтарга чон музейниң делгелгези-биле таныжарлар. Делгелгениң бир кезээнде орустуң шылгарангай чурукчузу Исаак Левитанның «Март», «Алдын кус», «Эзремде» болгаш өске-даа ажылдарын көргүскен.

Ооң ынай чурукчу эш Дёминниң Соңгу Аржаан, «Үш Белдир», янзы-бүрү портреттер, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң тараа шөлдериниң баштайгы үнүжү» болгаш өске-даа чуруктарын делгеп көргүзер.

Ыяш, даштан чонуп кылган, делгеренгей, чес-холадан кудуп каан янзы-бүрү 20 ажыг дириг амытаннарның, шыдыраа, национал аяксаваларның, хептиң хевирлерин чон сонуургалдыы-биле көрүп болур.

Делгелгениң 4-кү витриназында тываларның шаандагы кааскалгазын: холга суттар билзектерни, кулак сыргаларын, оттуктарны, таакпы хавын, херээженнериң каастап каан чаштарын бистиң музейивис районнарның чурттакчы чонунга бир дургаар-ла көргүзүп турар. Делгелге үезинде В. Ф. Дёминниң тыва дугайында картиналарының, И. Левитанның ажылдарының ужур-дузазын тайылбырлаан лекциялар болур.

Көжүп чоруур делгелгелерни организастап, музей чонну бодунуң төрээн черинің төөгүзү болгаш ооң байлактары-биле таныштырар болгаш чон-биле харылзаазын бызыктырар ужурлуг.

Т. СКАКОВА,
музей фондузунуң эргелекчизи.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, РСФСР-ниң Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелиниң тыва салбыры хүлээп ап турар.

Улусчу университеттиң өөредилгези 1960 чылдың октябрь айдан 1961 чылдың май айга чедир болур. Факультеттер бүрүлүнүң өөредилгези айда бир катап (понедельник хүннеринде), Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунга кежээкиниң 7 шакта эгелээр.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому.
Эртем билиглер нептередир Ниитилелдиң тыва салбыры.
Областың профэвилелдер чөвүлели.

Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң тыва салбыры хүлээп ап турар.

Улусчу университеттиң өөредилгези 1960 чылдың октябрь айдан 1961 чылдың май айга чедир болур. Факультеттер бүрүлүнүң өөредилгези айда бир катап (понедельник хүннеринде), Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунга кежээкиниң 7 шакта эгелээр.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому.
Эртем билиглер нептередир Ниитилелдиң тыва салбыры.
Областың профэвилелдер чөвүлели.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

КИНО

„Чагаалар келирин мананар“

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн улуг тудугларынче комсомолчу путёвка-биле патриотчу аныяктар чоруп турар. Чер болгандан чыглып келген аныяк оолдар, кыстарның улуг күштүг электри дамчыдылга шугумунга кээп, канчаар ажылдап чурттап эгелээнин Свердловск киностудиязының үндүргени «Чагаалар келирин мананар» деп уран чечен кино-тоожузу чугаалап турар.

Поезд маннап олурар, а ооң иштинде — тудугже ажылдаары-биле бар чоруур аныяктар. Төрээн черлериниң дугайын чугаалажып, ам кандыг ажыл-иш мурнунда манап турарын олар сактып, аразында таныжып чоруурлар. Оларның аразында үүл-бүрү мөзүлүг амыдыралдың өске-өске оруктарын эрткен аныяктар бар. Ында Москва чурттуг профессорнуң оглу, ортумак школаны медальдыг дооскан күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылырын бодап чоруур Костя (артист В. Абдулов), мырынай-ла чап-чаа шериг албанындан халашкан ак-сеткилдиг болгаш бодунга негелделиг Филипп (артист А. Лебедев), мурнунда оор чораан Володя Аксаров болгаш өскелер-даа бар.

Тудуг черинге келген соонда баштайгы бергелер аныяк ажылчыныларга болганчок-ла таваржып турган. Малгаш-тулаа бүргээн тайганың ыяжын кезип, орук кылгаш, аңаа күштүг электри шугумун тургузар ужур оларга таварышкан. Тудугга кээп, хөй акша ажылдап алыр күзелдиг, хоорай таксизиниң чолаачызы турган Ленька биле Володя Аксаров олар бергелерден дораанна корга бээр, харын-даа чемоданнарын туткаш, чоруптарынга белеткеннип, тудугнуң начальниги Саркасянга чеде бээр. Кадыг-берге ажылиштен коргар кижилериң хөрээ чок дээрзин начальник билир болгаш солдарның чоруптарын чөпшээрептер. Ойлук чок ол аныяктарның шын эвес базымын өөрү билгеш, катап эгидип, сургап, кижизидип алыр. ооолдар тудугга ажылын уламчылап артып каарлар.

Кижини күш-ажыл кижизидер деп ханы уткалыг чугаага фильмни көрүп орган көрүкчү бүрүзү улам-на ханы бүзүреп кээр. Аныяк тудугжуларга кандыг бергелер таварышпаан дээр, малгаштыг черлериң ыяжын аштап, орукту кылгаш аңаа улуг күштүг электри дамчыдар бедик чагыларны тургузары чүгле күштү эвес, а сагышсеткилдиг болгаш медерелдин бедик шынарлыын негээр. Аныяк тудугжу ийи кыстар Римма биле Ася комсомолчу совет аныяк кижиниң ёзулуг мөзү шынарын, үлегер чижээн бүзүренчиг көргүзүп турар.

Бир-ле катап тудугжуларның чиир зъш-чеми үзүлген. Ынчан Ленька бодунуң бодал чогу-биле аныяктар ортузунга шын эвес суртаал чорудуп: «хоорайга болза көрем, шляпаны, арыг хепти кеткеш, ресторанап чорда магалыг-ла болгай» деп кижи болганынга чугаалап чоруур. Ол өйде Филипп ойнап билбес хирезинде-ле баянын туткаш, кара чаңгыс билир вальзын ойнап бээр. Римма биле Ася ийи эш-өөрүнүң сеткилсагыжын сергедир дээш, ооолдарны танцыже чалап эгелээрлер. Хөглеп, танцылап турда аштааны безин билдирбээн, дан ада берген, ол өйде дыка хөй чагаалар болгаш чем айчаа сөөрткен машина хап чедип келир...

Эң баштайгы адагашты тургузар өй келген. Ол улуг демирден кылган дерилдени тракторлар күжү-биле көдүргүп үндүрер өйде бүгү тудугжулар чыглып алган байырлап турар. Володя Аксаров адагаштың бажынга үне бергеш, өөрүнге байыр чедирип, бир дугаар улуг тиилелгеге сеткилинин ханызындан өөрүп турар.

Найыралчы күш-ажылчы коллективтиң кайы хире быжыын дараазында бир болуушкундан эскерип болур: баштайгы тиилелгениң сөөлүнде бир кижиге аалынче шөлээ бээрин директор чөпшээрээн. Кым чоруурул, кижи болганынга-ла ада-иезинге, эш-өөрүнге чедип, чугаалажыксаазы кээр. Ынчалзажок бистиң найысылалывысты көрбээн Филиппке шөлээ бээрин коллектив шиитпирлээр. Филипп эштерининн улуг идегелинге харыы кылдыр, өөрүнүн Москвада ада-иелеринге барып-ужуражып, чагаа чедирип берип, ажыл-амыдыралының дугайында чугаалап чоруур. Ону эш-хуузунун ёзулуг-ла найыралы деп санавас аргажок.

Володя Аксаров мооң мурнунда оор чораанын чажырыпкан. Ынчалзажок бир-ле катап ынакшып чорууру бригадир кыс Ася-биле кады коъш дуурегзин чүктеп алгаш, арыгга дыштанып, агаарлап чорда ооң мурнунда эдип чазаар ажылга кады турганы, кады херек үүлгеткеин тракторист ооң хенертен таваржы бээр. Ынчан Володя кайнаар-даа баар аайын тыппас, а чүгле сээн биле бак орукче баар хөннүм чогул» деп каржызы-биле чугаалаар. Демгизи чүү боор, Володяны катап оор амыдыралче киир тыртар бодаза чок, чүве бүтпейн баар. Володяны эш өөрү сургап, сүмелеп тургаш, тудугга ажылдап артарын чедип алыр.

«Чагаалар кээрин мананар» деп кино фильмни көрүп ора, кижилериниң, ылаңгыя аныяк кижилериниң аажы-чанын өскертип, улам-на быжыг найыралдыг кылдыр кижизидип, ниитилелдиң төлептиг тургузукчуларын белеткээр херекке чогаадыкчы күш-ажылдың дузазын магадавас аргажок.

Демдеглеп каар ужурлуг үүлдер база-бар: тудугнуң начальниги Саркасян аныяктар-биле каржы, оларны-биле ажылдап шыдавас кылдыр көргүстүнген. Ында ёзулуг-ла совет удургукчунуң овур-хевири тургустунмааны илдеп. Амыдыралды шын көргүссе-даа ылаңгыя аныяк кижилериниң байлак, хөглүг аажы-чаңын ам-даа делгеренгей көргүскен болза улам солун болбас аргажок.

Сибирьнин делгемнеринге ажылдаары-биле чоруп турар аныяктарның патриотчу ажыл-ижин көргүскен кино бисте эвээш, ынчангаш «Чагаа келирин мананар» деп кинонуң кижизидикчи ролю улуг.

Ол кино ам удавас клубтарга, кинотеатрларга үнүп эгелээр.

Ч. ИРГИТ.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДА

деп кинону көрүнер.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): «Сылдыстар» — 12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда; биче залга: «Кэмпелло хаан чери» — 5, 7, 9. шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ажынчак Вангүр хем» — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Таврия» — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Кызыл хоорайның Полевая кудумчузунда № 7 бажыңның 4-кү квартиразында чурттап турар Надежда Фокеевна Голубцова Соңгу-Аржаанда чурттап турар Эфим Тимофеевич Черданцевтен чарлыр дугайында айтырыгны көдүрүп турар. Ук херекти Кызыл хоорайның ийнги участогунуң улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда киллистеринин 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 22-64, иштики информация киллизинин 21-47, совет тургузут, үлетпүр болгаш транспорт киллистеринин 23-35, чагаа киллизинин 21-27, культура болгаш амыдырал киллизинин 25-38, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 20-60.

ТС — 00932.

Чагыг № 2474. Культура эргелединиң типографизы.